

PAPUCS András**
BOÉR Hunor***

TÖRÖK Zoltán és a Székely Nemzeti Múzeum (1933–1950)

(Kivonat)

A második világháborúban átmenetileg megszakadt a Székely Nemzeti Múzeum természettudományos tevékenysége. A korábban indított geológiai és őslénytani programokat is felfüggesztették, majd a múzeum gyűjteményei is veszteségeket szenvedtek. A jeles tudós TÖRÖK Zoltán és a Múzeum közötti 1933–1950-es levelezés a közös programokra és azok későbbi sorsára vonatkozik.

*

TÖRÖK Zoltán (1893–1963)¹ Marosvásárhelyen született és járt középiskolába, a Székelyföld peremén, az ekkor még „székely fővárosnak” becézett, de Kolozsvár közelebbi vonzásköréhez tartozó városban. 1915-ben, SZÁDECZKY-KARDOSS Gyulával terepezik először geológusként a Kelemen-havasokban, év végén a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Földtani Tanszékének gyakorlókává nevezik ki SZÁDECZKY mellé. 1916-ban a Kelemen-havasok és a Hargita-hegység közettanából doktorál. Megjárja ez olasz frontot, 1918-ban leszerel, de az egyetemet, amikor a román állam átveszi, 1919-ben el kell hagynia. Előbb Dévára (1919), majd Segesvárra, Marosvásárhely közelébe kerül középiskolai tanárnak. A tudományos élettel való kapcsolatai nem szakadnak meg. Kolozsvárra az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek jár be tudományos és népszerűsítő előadásokat tartani, az itt maradt jelentős szakemberek, így SZÁDECZKY, BALOGH Ernő, TULOGDY János köréhez tartozik. A Román Földtani Intézetnek lesz külső munkatársa, ilyen minőségben

folytat vulkanológiai kutatásokat a Kelemen-havasokban. 1940-ben, a második bécsi döntés után visszakerül Kolozsvárra, 1941-től a kolozsvári egyetem használatában található Erdélyi Nemzeti Múzeum földtani tárának az igazgató-őre, a magyar Földtani Intézet külső munkatársa. 1942-től újra a kolozsvári egyetemnek, egyelőre tiszteletbeli tanársegéde. Az újabb impériumváltás után, 1944-től tanár a magyar tudományegyetemen, 1945-től 1959-ig a már BOLYAI Egyetemnek nevezett intézmény földtan professzora, 1947–50-ben, 1954–55-ben dékán. 1946–47-től ad le őslénytani bevezetővel tartott rétegtant is. 1948-tól újra állandó kapcsolatban áll a bukareshti Földtani Intézettel (jelentéseit ma is ennek az intézménynek az irattárai őrzik). Nyaranként több hónapig tartó Kelemen-expedíciókat szervez és vezet, fiatal munkatársait, volt tanítványait, egyetemi hallgatókat visz magával (köztük GÖTZ Endre, IMREH József, MAROSI Pál, MÉSZÁROS Miklós, MEZEI Zoltán, TREIBER János ismerős nevei). Kitűnő pedagógus, a kolozsvári, dévai, segesvári magyar, román, német tanítványai egyaránt járnak vissza hozzá hosszú évek után is, a Kelemen-havasokbeli expedíciókról pedig még ifjúsági regény is születik 1955-ben: MÉHES Györgytől a **Kárpátok kincse**.

A Székely Nemzeti Múzeummal való kapcsolata elsősorban a sepsiszentgyörgyi intézménnyel fennmaradt levelezésében tükröződik, de további múzeumi iratok is segítenek feltárásában. A források feldolgozásáról annak előhaladtával két alkalommal tudományos konferencián is beszámolt PAPUCS András.²

*

TÖRÖK Zoltán 1933. augusztus 15-én keresi meg először, levélben, a múzeum igazgatóját, CSUTAK Vilmost³, aki azonnal válaszol is [1, 2]. Épp az Erdélyi Múzeum-Egyesület sepsiszentgyörgyi vándorgyűlését szervezik. TÖRÖK a délkelet-erdélyi levantei faunához tartozó kövületanyagot ajánl fel a Múzeumnak alsórákosai, hidegkúti, ugrai, árapataki gyűjtött anyagából. A levantei emelet a pliocén felső emelete, a földtörténeti harmadkort zárja, a negyedkori eljegesedések előtt, a mai, érvényes fogalomhasználatban nagyjából a dáciai és romániai emeleteknek felel-

* Acta (Siculica) 2006/1, T3, Sf. Gheorghe, Sporturilor 8A, RO-520085

** Kovászna Megye Tanácsa, Sf. Gheorghe, Pta Libertății, RO-520003, paandris@yahoo.com

*** Sf. Gheorghe, N. IORGA 12, Bl. 22C/2, RO-520089, boerh@freemail.hu

tethető meg (utóbbi pl. azonban csak az előző évben vezették be).

A vándorgyűlésen TÖRÖK 1933. augusztus 28-án délelőtt tartott szakelőadást, az erdélyi és óromániai harmadkort hasonlítva össze.⁴ CSUTAK Vilmosmal személyesen is találkoznak ugyan, a megszólítás tegezőre vált, de az elképzelést nem sikerül megbeszélniük, CSUTAK vállára ez alkalommal túl sok intéztnivaló, protokoll nehezül. Ismeretes, hogy ez volt az egyetlen olyan régi EME-vándorgyűlés, ahol nem helyhatóság, hanem partner tudományos intézmény látta vendégül a kolozsvári egyesületet, a házigazdának tehát nemcsak a fogadást kellett megszerveznie, hanem a tudományos szervezés jelentős része is rá hárult. TÖRÖK Zoltán 1933. szeptember 3-án tér vissza a kérdésre [3]: még októberben eljuttatja az alsórákosi ammoniteszeket és a környékbeli szarmata és pontuszi (harmadkori: felső miocén, illetve alsó pliocén) kőületeket is. Vállalja a szomszéd területek begyűjtését is, Alsórákostól egészen Sepsiszentgyörgyig. Az elképzelés tehát máris bővült. A terv így tulajdonképpen a Erdélyi-medence, a Keleti-Kárpátok flis-öve és az utóbbira települt kárpátközi pliocén–negyedkori medencék találkozásának teljes szarmatalevantei korú (puhatestű) faunáját célozza, ráadásul pedig az Alsórákos és Ürmös közti Tepe-pataki jura feltárás HERBICH által leírt adnethi fáciesű ammoniteszeit is érinti. A paleontológiai és kőzetanyagot természetesen meghatározva viszi, írja TÖRÖK Zoltán. Továbbá, akárcsak a múzeum több más természettudós munkatársa, ő sem szorítkozik saját szakterületére,⁵ esetünkben az őslénytanra, hanem az alsórákosi várkastély két képét is küldi, és adatokat kér történetéhez (építés, birtokosok, események) – segesvári iskolai értesítőjükbe kellene.⁶ Igazoló- vagy ajánlólevelet kér másrészt a Múzeumtól, hogy terepen mint a Székely Nemzeti Múzeumnak gyűjtő kutatót támogassák – munkatársat is könnyebben találna így.⁷

A következő személyes találkozás lehetőségét is egy EME-vándorgyűlés, a következő, 1934. évi brassói biztosítja. CSUTAK ekkorra már konkrét segítséget nyújtott TÖRÖK Zoltának, derül ki utóbbi részletes, 1934. szeptember

10-i leveléből [4], az erőrdi lelkészhez küldte. Sem a hely, sem a segíteni felkért személye nem véletlen: Erőrd a múzeum világhírű, őskori régészeti kutatóhelye, CSUTAK Vilmos pedig nemcsak a múzeum és a sepsiszentgyörgyi Székely MIKÓ Kollégium igazgatója, de egyben az erdélyi református egyháztanács megbecsült tagja. TÖRÖK is letisztázta időközben elképzelését: most már nem csupán egy kialakítandó mintagyűjteményről, egyáltalán gyűjteményekről beszélnek, hanem hosszú távú kutatóprogramról, amely európai jelentőségű tárgyi anyag felhalmozását eredményezheti.⁸ TÖRÖK Zoltán a térség egykori pliocén tavainak endémikus puhatestű faunájára⁹ gondol, amelynek ideje volna helyben, a területileg illetékes tudományos intézményben is megteremteni a kutatási feltételeit, nem beszélve a program által vélhetőleg mozgósított tudományos kapcsolatokról, melyek az intézmény számára nemkülönbön jelentős szakmai haszonnal járnának.

A program egyben a térség falvainak értelmiségét mozgósítaná, bekapcsolná a tudományos munkába, hozzájárulva a múzeum közönségnevelő tevékenységéhez, illetve a múzeum természetrajzos szakemberének kinevelését is nagyban segíthetné. A kiemelkedő régész-igazgató LÁSZLÓ Ferenc fia, a természetrajzos utódnak szánt LÁSZLÓ József ekkor már két éve halott, és CSUTAK Vilmos számára kiemelt szempont az utódlás nehéz kérdésének megoldása.

A levél fontos részeként TÖRÖK most írja le először, lényegében rendeli meg a szükséges (őslénytani) gyűjteményszekrényeket [5], hogy később még jobban részletezze [6]. A szekrények ügye a rovtartani gyűjtőszekrényével, egyáltalán a múzeum természettudományos osztályának megszervezésével kapcsolódik,¹⁰ illetve a múzeum egy általános fejlesztési koncepciójával: a természettudományos osztály elhelyezését a néprajzi anyag egy részének a múzeumkertben épülő, első magyar skanzenbe való kitelepítése biztosíthatóan (vö. [11]).

A tervezett program nehézségek sorával szembesül (vö. [6]), de a Múzeum, TÖRÖK Zoltán, valamint a többi erdélyi természettudós múzeumbarát közötti, megéltéknél baráti és munka-

kapcsolat (vö. [5]) teszi lehetővé a következő években a székelyföldi kutatóútak sorozatát.¹¹ Az 1935. évi, dél-hargitai kutatóút ráadásul valóban TÖRÖK felvállalt célterületének határán valósult meg. TÖRÖK Zoltán már az útitervben ott szerepel a geológusok csoportjában, akik 1935. júl. 5–15-én vesznek részt a kutatóút munkálataiban. TÖRÖK 1935. július 4-én érkezik meg Uzonkafürdőre, innen Bodvaj–Magyarhermány–(az Erdőfüle feletti) ESSIGMANN-villa (Kovácsok-pataka) vonalon indulnak az Almási-barlang irányába, de TÖRÖK néhánymagával valószínűleg az Alsórákosi-szoros és a Rika közti területre. TÖRÖK részvétele érdembeli, BÁNYAI János 1935. december 7-i beszámolója szerint is ő az egyik olyan tagja a kutatócsoportnak, akitől (pl. BALOGH Ernő mellett) esetleg érdemes külön jelentést kérni új észleleteiről.¹² A geológiai gyűjtés eredményét átadták CSUTAKnak, a paleontológiai TÖRÖK Zoltán rendezte, segesvári lakhelyén. CSUTAK most találja alkalmasnak felvetni Sepsiszentgyörgyön TÖRÖK kérését is: a pár évi gyűjtés már annyira felhalmozódott, hogy új szekrényekre van szükség. KÖNTZEI Gerő szakvéleményével is megtámasztva javasolja, hogy ezek a TÖRÖK Zoltán tervei szerint készüljenek.¹³

1935-ben különben a Múzeum kezdeményezett. FADGYAS Anna, a múzeum legendás titkárnője igazgatói megbízatásból kérdezi: küldjék-e a kiszemelt segítőtársak listáját [7]? CSUTAK Vilmossal magával is személyesen találkozik TÖRÖK Zoltán 1935 nyarának kezdetén, a titkárnő újabb levele [8] ezt követően bocsátja a geológus-tanár rendelkezésére tizenhat lehetséges segítőtárs, elsősorban református lelkészek, mellettük főleg helyi értelmiségiek, köztük közéleti személyiségek, literátus emberek jegyzékét.

CSUTAK a múzeumban tartandó ismeretterjesztő előadások kapcsán is számol a fiatal tudóssal – megismételhetné akár a brassói EME-vándorgyűlésen előadott felolvasást is a Brassó–Háromszéki-medence újkori földtörténetéről, sőt elég lenne ennek egy rövid, népszerű kivonata.¹⁴

Az 1935. végi, 1936. eleji levélváltás ([9], [10]) protokolláris jellegűnek tűnik, CSUTAK az addigi közös célú munkát köszöni,

TÖRÖK a nehézségeit panaszolja (betegség a családban, anyagi gondok ennek következtében), és eredményekről ír (Barót környékét tisztességesen be tudta mégis gyűjteni, új helyi segítőket is talált ott, tanítványait is sikerült bevonnia), a feldogozás lassan, de szívósan, folyamatban van). Ez a levélváltás azonban búcsúzás: 1936 tragikus év a Székely Nemzeti Múzeumban, bár CSUTAK Vilmos váratlan halálával szerencsére nem számolódna fel az elkezdettek. Az árván maradt intézményt nagyívű programjainak belső tehetetlensége és a közvetlen munkatársak ügyszeretete, felelősségérzete mozgatja tovább.¹⁵ 1936. július 13. és augusztus 1. között újabb székelyföldi kutatóútjuk részvevője TÖRÖK Zoltán. Július 11-én jelzi a szervező Múzeumnak, hogy Uzonkafürdő felől érkezik, mert már 15-től Alsó- és Felsőrákos, Vargyas, Barót, Erősd, Hidvég, Árapatak paleontológiáját kutatja számukra, és Kászon után is lejön még Szentgyörgyre, Illyefalvára. Az újdonság, hogy ezúttal fiát, az ekkor középiskolás tanuló TÖRÖK Zsoltot is magával hozza. Július 23-án csatlakoznak a többiekhez,¹⁶ és július 31-én a jakabfalvi Salutaris-fürdőről érkező üdvözlötlet (2. ábra) ők is aláírják.

Ezt követően TÖRÖK a kutatóútakat illetően általános, lényeges megállapításokat fogalmaz meg. Az 1936. évi naptári ősz az ő szeptember 7-i beadványával [11] köszönt be a múzeumban: a két expedíció után már látszik, írja, hogy a kutatóutaknak koncepciója van. A saját maga felvállalta részfeladatra vonatkoztatva folytatja: ő a Háromszéki–Brassói-medence paleontológiai anyagát gyűjtené be a Múzeumnak. Összegezi az előzményeket: az eddig gyűjtött anyag, mivel a szükséges szekrény nem készült el, egyelőre beládázva áll, a Múzeumban, illetve nála. Szeretné, ha az elkezdett munka CSUTAK Vilmos halálával nem szakadna meg. Anyagi támogatást kér, 4-5000 lejre volna szüksége a beadványban részletesen kifejtett programja kivitelezéséhez, részletekben is megfelelő. Eddig egyedül az idén kapott kutatási célra, és egyedül az EMÉ-től, 1000 lejt, azt is a Múzeum javára használta fel.

KERESZTES Károly¹⁷ és FELSZEGHI István válaszolja meg a levelet: előteremtik a pár

ezer lejt, és megcsináltatják a szekrényt, most készülő a KÖNTZEI Gerő rendelte, már említett rovarszekrény is. 1936. nov. 25-i levelükből is tudjuk, hogy az őszi múzeumi ügyvezető-tanácsi gyűlésen valóban előterjesztették a kérdést, és el is fogadtatták a vezető testülettel TÖRÖK támogatását [12]. Év végén TÖRÖK Zoltán már erre válaszolva mentegetőzik: újra betegség akadályozta meg munkája folytatásában, de úgy tudja, hogy Alsórákosról is sikerült bejuttatnia egy nagyobb begyűjtött anyagot a múzeumba, tehát legalább elő van készítve ott is feldolgozásra elegendő anyag. Hétvégeken szeretne hozzákezdni, amikor Segesvárról Sepsiszentgyörgyre utazhat [13]. Egyben kitanítaná SZABÓ Józsefet is az őslénytani teendőkre, és a régebben felvetett ismeretterjesztő előadásra is sor kerülhetne. Továbbá beszámol arról, hogy nehezen halad a próbálkozás, amellyel többek között ő is megpróbál anyagi alapot gyűjteni a múzeum és programjai működtetéséhez,¹⁸ és elszámol egy kisebb, a múzeumtól kapott 200 lejes támogatással. Utóiratban jelzi, érdemes volna a Baróti- és Szentgyörgyi-medence megfelelő térképeit (3-4 térképlap) beszerezni, darabját 200 lejért lehetne megvásárolni Bukarestben.

Az újabb konkrét együttműködéshez ezúttal sem hiányzik a múzeumi vezetőség bizalma: 1937. március 24-én örömmel fogadják az elképzeléseket,¹⁹ ezt április elején vissza is jelzik, az előadás megtartására pedig május 8-át látnák alkalmasnak [15]. TÖRÖK, bár betegsége és a segesvári iskolai (könyvelőivel tetézt) munka nagyon kimerítette, elfogadja az időpontot, az előadás és az egyéb közös tennivalók részleteit is lelevelezik [16]. A *Háromszéki-medence neogén geológiája* című előadásra a sepsiszentgyörgyi román hatóságok is megadják a sokszor sok utánajárást igénylő engedélyt, és a múzeum a jegyekre is kiváltja a papírt. Az előadás előtt egy nappal azonban a geológus újra lebetegedik, és orvosa tanácsára nem vállalkozik az utazásra. A már kiadott jegyeket visszaváltják, és érvénytelenítik.²⁰ Az előadás ezzel tulajdonképpen másodszer maradt el, hiszen 1935-ben is felmerült a megtartása, igaz, hogy akkor TÖRÖK Zoltán meghívásáig sem jutott el az ügy.

Az 1937. év tehát a betegség éve. TÖRÖKék, apa és fiú, a kommandói kutatóúton sem tudnak részt venni, helyettük NAGY Ferenc jön, Bonyháról, és SZATHMÁRY Gyula, Kolozsvárról.²¹

Az 1938. évi, Gyilkos-tó környéki kutatóút kapcsán viszont újra ott szerepel TÖRÖK Zoltán a feltétlenül meghívandók listáján. BÁNYAI már május 23-án megküldi a kutatóút részletes programját is a múzeumi igazgatóságnak. Egy 1938. június 17-i levelezőlapon [17] TÖRÖK csak annyit jelez vissza, hogy a Gyilkos-tói kutatóúton részt vesz, és július 5-én érkezik a gyergyószentmiklósi állomásra. 1938. júl. 1-én viszont újra jelentkezik [18]: már a kutatóút előtt, júl. 3-án Szentgyörgyre érkezik, Barót felől, gyűjteni és SZABÓ Józseffel folytatandó megbeszélésre.

Nem adták fel tehát. 1939-ben a Kelemen-havasok kerülnek bejárásra, TÖRÖK Zoltán kedves kutatóterülete. BÁNYAI János június 2-án már másodszer küldi meg a résztvevők listáját: természetesen TÖRÖK Zoltán és fia is rajta található, BALOGH Ernő és orvostanhallgató fia, XANTUS János és tanár fia, NYÁRÁDY és tanárjelölt fia, SZABÓ József és a többiek mellett. TÖRÖKék augusztus 2-án jeleznek vissza, hogy jönnek. HERPEI János múzeumigazgatói, 1939. évi jelentésében név szerint is megjelenik a geológus tanár: meg kell emlékezniük a BÁNYAI János szervezte geológus-botanikus-csoport lelkes gyűjtő- és feldolgozó munkájáról, amely minden évben szép anyaggal gyarapítja a múzeum gyűjteményeit. Különösen BÁNYAI János, TÖRÖK Zoltán geológus és NYÁRÁDY Erazmus Gyula botanikus iránt éreznek őszinte hálát.

A következő évek sajnos nem kedveznek a folytatásnak. A háború ellehetetleníti a határvidékre került területek terepkutatását. A Múzeum Magyarország legjobban támogatott vidéki múzeuma lesz, de megújuló konfliktusokban a Kolozsváron ismét újraalakuló magyar intézményekkel, amelyeknek most már inkább terhes, mert rivális a székelyföldi tudományos intézmény. A legnagyobb veszteség annak a közösségi-szakmai összetartozásnak, bizalmi légkörnek az elvesztése, amely az új szakmai-hatalmi ambíciók áldozata lesz.²² HERPEI János pedig kitű-

nő szervező, de Kolozsvárról érkezettként mind-
ezt sokszor nem látja át, a természettudományi
szakterületekre pedig nem olyan fogékony, mint
elődei, az abban is tudós LÁSZLÓ Ferenc, vagy
CSUTAK Vilmos.

TÖRÖK Zoltán is Kolozsvárra kerül. A
háború után a kolozsvári értelmiség útkeresésé-
ben osztozik, így pl. ő is tagja annak a bizottság-
nak, amely BÁNFFY Miklós és TAVASZY Sán-
dor²³ lemondása után, 1948. jún. 19. és 1949.
júl. 28. között átveszi az Erdélyi Múzeum-
Egyesület elnökségének szerepét. Az új nevek,
akárcsak a régiek, ismerősen csengenek: CSŐ-
GÖR Lajos, GAÁL Gábor, JAKÓ Zsigmond,
LÁSZLÓ Gyula, SZABÉDI László, BALOGH
Edgár mellett lesz elnökségi tag.²⁴ Nem sok idő-
nek kell azonban eltelnie, hogy különböző irány-
ba alakuljon az ő sorsuk is: BALOGH Edgárt le-
tartóztatják, LÁSZLÓ Gyula távozni kényszerül
Erdélyből. A többség a magyar BOLYAI Egye-
tem tanára marad, és ők is megjárják kálváriájuk-
at. SZABÉDI, aki 1945–1947-ben a Székely
Nemzeti Múzeumnak is ügyvezető igazgató-
őre, 1959-ben, az önálló magyar egyetem felszámolá-
sakor lesz öngyilkos.

TÖRÖK Zoltán és a Múzeum kapcsolatát
illetően a végjáték ideje az említett sorsválasztó
időszak elejére, 1949–1950-re, a múzeum álla-
mosításának, az Erdélyi Múzeum-Egyesület fel-
számolásának évére esik. A második világháború
vége Sepsiszentgyörgyön is hosszú időre meg-
szakította a nagyívű tudományos programokat, a
Székely Nemzeti Múzeumnak a gyűjteménye is
jelentősen sérült. SZÉKELY Zoltánnak, az intéz-
mény vezetését átvevő régész-múzeumőrnek
kétfrontos politikai játszmában, növekvő bizal-
matlanságban, újra meg újra rosszhiszeműségtől
tartva sikerült csak biztosítania intézménye önál-
lóságát: egyrészt a helyi, közvetlen politikai be-
avatkozást kellett kivédenie, másrészt a kolozs-
vári román – és magyar – szakmai köröknek az
ambícióit – már „a magyar világbeli” Kolozsvár
is inkább csak saját prédáját szerette volna látni a
távolbi intézményben és érdekeltségi területében.²⁵
A veszélyes politikai és szakmai becsvágyakat
végül kivételes politikai érzékkel játszotta ki
egy más ellen, de ez az a háttér, amely az utolsó,

TÖRÖK Zoltánnal váltott levelekben bújkáló fe-
szültséget magyarázza.

TÖRÖK Zoltán 1949 elején ír a múzeum-
nak [19]. Korábbi, SZABÉDIvel kötött egyezsége
és más próbálkozásokra²⁶ hivatkozva összegezi
a sepsiszentgyörgyi múzeumban található gyűjtött
anyaga történetét, és hogy feldolgozás céljából
Kolozsvárra szeretné azt szállíttatni, az egyetemre.
SZABÉDI ugyancsak Kolozsvár embere volt.
Hangsúlyozzuk ki, hogy a múzeum nagy szeren-
cséje, hogy épp ő volt az, nagyfokú empátiájával,
tisztségével, és nem más. De mégiscsak a
SZÉKELYével rivális érdeket képviselt ilyen érte-
lemben, így TÖRÖK Zoltánnak ez a hivatkozása
nem biztos, hogy a legszerencsésebb. A megkere-
sés célja pedig semmiképpen: kolozsvári egyetemi
tanárként TÖRÖK Zoltán már nem az eredeti cél
jegyében kívánja hasznosítani az egykori munkát.
Való, hogy a ládák ekkor épp elhanyagoltan hever-
nek, de a természettudományoknak a múzeumbeli,
HEREPEI-korszakbeli háttérbe szorulásában
SZÉKELY ártatlan volt, tehát TÖRÖK sem jogel-
játszónak írja a levelet. Azelőtt pedig mindkét fél
lehetőségei szerint próbálta megvalósítani a közös
elképzelést, és, mint láttuk, mindkét fél számos
akadállyal szembesült ennek során, egyaránt hoz-
zájárulva elhúzóadásához, elakadásához.

SZÉKELY természetesen kiadja, amit
elől talál, hisz amúgy sincs a feldolgozáshoz
szakembere. Az ügynek számára politikai csere
értéke van: a párhuzamosan felmerülő régészeti-
néprajzi kolozsvári „feldolgozás-igényt” védheti
ki vele – lám, ő nem zárkózik el a nagy központ
kívánságaitól.²⁷ De ugyancsak természetesen,
egy korrekt eljáráson túl nem tanúsít különösebb
ügybuzgalmat: az ügy nem teljesen a fair play
szabályai alapján bonyolítottott a másik oldalról
sem. Közgyűjteményből normális körülmények
között nem szokás anyagokat visszavenni-elvinni.
A megszólítások, titulusok, a tegezés-magá-
zás asszimetriája, a válaszlével zárómondatának
finom iróniája árulkodó, még csak nem is burkolt
jelek, főleg SZÉKELY irányából [19–20]. Az az
igazság, óhatatlanul felmerül a kívülállóban is,
hogy hogyan nevezhető az, amikor valaki a
rosszban *támogató, hálát érdemlő jóbarát* volt, a
jóban pedig már *partnernek sem tekintik?*

Persze az, aki TÖRÖK Zoltánt személyesen ismerte, azt is tudja, hogy a történetnek ez a fele valójában már nem róla szól, hanem nagyobb, de nem elég nagy, illetve kisebb központok újra meg újra ismétlődő csapdás konfliktusairól, egy térség öncsonkító történelmi zsákutcáiról.

Mindenekelőtt, TÖRÖK Zoltán *előbb* volt a kolozsvári egyetem munkatársa, mint bármely más tudományos intézményé, és az EME jegyében kapcsolatot tartó kolozsvári geológus-földrajzos körrel is korábban kialakult az együttműködése, mint a tőlük különben sem független BÁNYAI János és a Székely Nemzeti Múzeum, esetenként KÖNCZEI Gerő szervezésében megvalósuló székelyföldi kutatóutak: intézményekhez, tudományos központhoz való lojalitásának kérdése sokkal árnyaltabb, nem így tevődik fel.

Ránk ezúttal elsősorban a megválaszolatlan részletkérdések tartoznak: hová lett végül a TÖRÖK Zoltán által a Múzeumba küldött anyag? A végjátékban emlegetett 4-5 ládából SZÉKELY Zoltán kettőt talált meg. Ezek javarészt a baróti medencében gyűjtött anyagot tartalmazták. Ami nem került elő, az az alsórákosi kővületeket és kőzeteket tartalmazó ládák. SZÉKELY feltételezése szerint ezek meg sem érkeztek a Múzeumba. [21–22] Mindezt ennyi idő után már csak némi szerencsével lehetne tisztázni.

A megkerült ládákat TÖRÖK Zoltánnak a kolozsvári BOLYAI Tudományegyetem geológiai laboratóriumába, az ARANY János utcai épületbe címezve küldték el, a küldeményel kapcsolatos kiadásokat is a programot tanára személye révén egyoldalúan átvevő egyetem állta. TÖRÖK Zoltán a gyűjtés idején ismételten elkötelezte magát, hogy a gyűjtés a Székely Nemzeti Múzeum gazdagítására történik. Indokolta-e, pl. egy SZABÉDI-val folytatott, számunkra ismeretlen levelezésben eredeti szándékának megváltoztatását? A SZABÉDI-hagyatékban lehet, hogy erre is válasz található. Nem ismerjük a SZABÉDI-nak felhozottakat, de valószínűleg egy józan, pragmatikus érv volt a legsúlyosabb: most Kolozsváron van saját magyar egyetem, laboratóriummal. Míg a két világháború között valóban Sepsiszentgyörgyön használhatott volna a gyűjtemény a legtöbbet a magyar tudományosságnak

és egyben közösségének, most az erdélyi magyar szellemi főváros, annak a közösségi elit utánpótlását is biztosító BOLYAI Egyeteme a legalkalmasabb ugyanerre.

Egy következő kérdés, hogy szerepel-e még, milyen kutatási dokumentációval szerepel a kolozsvári egyetem őslénytani gyűjteményében az odakerült anyag? Valóban hasznosításra került-e ott, hiszen a Kárpát-közi medencék pliocén–negyedkori faunájára vonatkozó alapvető, közzétett tanulmányok többsége végül nem Kolozsváron született meg.

TÖRÖK Zoltán mindjárt indulásból, de még az utolsó, 1950-es levélben is vállalta, hogy a környéken gyűjtött őslénytani anyagból mintakollekciót állít össze a sepsiszentgyörgyi intézménynek. Megtörtént-e ez végül, illetve ez történt-e meg? Minek a maradványa a TÖRÖK Zoltánhoz köthető, ma is a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményében található anyag? A történet szálainak elvarrása nem nélkülözheti ennek és az elkallódott, tönkrement darabok úgyszintén megőrződött céduláinak az egybevetését. Az anyag ismételt feldolgozása, katalógus összeállítása is csak ezt követhetőn kerülhet sorra.

TÖRÖK Zoltán, úgy tudjuk, egy érettségi vizsgabizottság elnökeként jutott el utoljára Sepsiszentgyörgyre, egy olyan korszakban, amikor a közösségre nehezedő szélsőséges külső, nacionalista nyomás újra meg tudott teremteni egy közösségi-szakmai összetartozást. Rokonszenves, végtelenül szerény alakjához azóta is személyes emlékek kötődnek. Hogy a Múzeumba ellátogatott-e ekkor, nem ismert.

Összefoglalás

TÖRÖK Zoltán 1933-ban került kitűnő emberi és munkakapcsolatba a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeummal. Aktív résztvevője volt az 1934–1939 között megszervezésre került székelyföldi kutatóutaknak is. A Segesváron élő tanárral a kezdeti levelezés idején személyesen CSUTAK Vilmos tartotta a kapcsolatot, egészen a múzeumigazgató 1936-ban bekövetkezett haláláig. TÖRÖK javasolta és felajánlotta, hogy a Háromszéki-Brassói-medence, valamint az ehhez kapcsolódó Alsórákos–Szászugra-térségbeli

pliocén üledékek paleontológiai anyagát begyűjti a Múzeum számára. Kidolgozott egy ezt célzó saját kutatási tervet, és a szakszerű tároláshoz szekrényt is tervezett. A szekrények elkészültére várva a gyűjtött anyag egy részét otthon, ládákban tartotta, más részét elküldte a Múzeumnak. A múzeummal való együttműködése CSUTAK halálával sem szűnt meg, bár minden kutatóútjukon nem tudott részt venni, így az 1937-ben szervezett orbaiszéki kiránduláson. A saját kutatási terve keretében viszont egyedül is dolgozott a múzeum számára, a Kászon-medencében, Árapatakon, Alsórákoson, Hidegkúton stb. A második világháború után kolozsvári egyetemi tanárként próbált meg hozzájutni sepsiszentgyörgyi gyűjtött anyagához, hogy feldolgozhassa. Csak részben járt sikerrel, és a Kolozsvár és a Székelyföld között kiéleződött rivalitás, a független magyar BOLYAI Tudományegyetem korában (1945–1959) is egymást keresztező személyi és intézményi ambíciók egy esetleges további együttműködésnek sem kedveztek. A sepsiszentgyörgyi, TÖRÖK Zoltán személyéhez köthető őslénytani anyag jelenleg feldolgozatlan, nem tisztázott, hogy ahhoz a sorozathoz tartozik-e, amelyet még 1933-ban a múzeumnak adományozott, vagy egy a Kolozsvárra feljuttatott anyagból összeállított mintagyűjtemény 1950 utánról. A hiányzó ládákra, azokból származó anyagra utaló semmilyen nyom nem található a természetrajzi osztály leltárkönyveiben. Valószínű, hogy valóban nem jutottak el már Sepsiszentgyörgyre sem. A Kolozsvárra felkerült rész körül is tisztázásra várnak még kérdőjelek.

Függelék

1933

1.

TÖRÖK Zoltán CSUTAK Vilmosnak
Segesvár, 1933. augusztus 15.²⁸

Mélyentisztelt Igazgató úr!

Mint az EME tagja és a vándorgyűlés egyik szerény kis előadója, 26-án a kolozsváriakkal fogok Szentgyörgyre befutni, s a meghívó csillag alatti felhatalmazásával élve egy *ingyenes elszállásolás* igényét szeretném ezúton bejelenteni. Hogy személyesen az

Igazgató úrnak írtam a személytelen elnökség helyett, annak az az oka, hogy egy múzeumi ügyben is szeretnék eljárni. Az *alsórákosi, hidegkúti és ugrai levantei kőületekből*, hencsés nélkül mondhatom, egyedülálló és versenyen kívüli hatalmas gyűjteményem lévén, arra gondoltam, hogy *egy kis sorozatot* szépen összerakva a mi egyetlen múzeumunknak is *elvinnék*, természetesen pontosan meghatározott és cédulázott anyagot értek ez alatt, amennyiben a paleontológiai részben még jutna hely. De gondoltam, hogy a székelyföldi híres levantei területet szépen kiegészíti, és beleilleszkedik, sőt még *az árapatakból is tudnék egy kis sorozatot vinni*. A többi mondanivalómat fenntartom 26-ra és a következő napokra, amikor majd személyesen intézhetem el, és végre személyesen is megismerhetem az Igazgató urat.

Elnézését kérem, hogy személyesen terheltem meg elszállásolási kéréssel is. Ismeretlenül, de a legőszintébb tisztelettel üdvözli a közeli viszontlátásig

TÖRÖK Zoltán Zoltán s. k.

2.

CSUTAK Vilmos TÖRÖK Zoltánnak
Sepsiszentgyörgy, 1933. augusztus 16.²⁹

Kedves Kollega úr!

Most veszem tegnap írt kedves lapját, és értesíteni kívánom, hogy ingyenes elszállásolásról gondoskodni fogunk, jelzett paleontológiai gyűjteményét pedig örömmel várjuk, és hálás köszönettel fogadjuk.

Szegények lévén, csak ilyen jóindulatú közmunkával tudjuk múzeumunkat fenntartani és gyarapítani.

Tehát hozzon a jó Isten, kedves Barátom, tele iszákkal vagy kofferrel, jó egészségben!

Meleg kollegiális érzéssel
igazgató

3.

TÖRÖK Zoltán CSUTAK Vilmosnak,
Segesvár, 1933. szeptember 3.

Kedves Vilmos bátyám!

Bokros elfoglaltságod folytán nemigen jutott idő a beszélgetésre, amit elmulasztottam ott szóbelileg, így igyekszem pótolni írásban. Október hó folyamán az alsórákosi ammoniteszek és a környéki szarmata meg pontuszi kőületeket is eljuttatom hozzád. Ami a munkatervemet illeti, én vállalom a szomszédos területek begyűjtését innen egész Szentgyörgyig, természetesen paleontológiai és kőzettani anyag meghatározva készen.

Mellékelten küldöm az alsórákosi vár két képét.³⁰ Ha volna szükséged valamelyikre még, a lemezem megvan, és szállíthatom. Viszont szeretnék adatokat kapni a vár történetére vonatkozólag. Mikor épült,

ki birtokolta, milyen fontosabb események fűződnek hozzá. Igen szükségesem volna rá az értesítőm részére, amely most van nyomtatás alatt.

Egyben kérnék a Múzeumtól egy igazoló- vagy ajánlólevél-félét, amiben a székely testvérek támogatására ajánl, miután a Székely Nemzeti Múzeum ásvány- és geológiai múzeumát gazdagítom gyűjteményemmel. Ez mindenesetre megkönnyítené ilyen helyeken a munkámat, és könnyebben tudnék a tanítók és papok között munkatársat találni, a propagandát tenni eredményesebbé.

Ne nehezítelj rám, kedves Direktor úr, hogy terhellek, de más utam nem volt, és most talán könnyebben ráérsz, ha a hajsza alábbhagyott.

Sok szeretettel és tisztelettel üdvözlől
Zoltán s. k.

1934

4.

TÖRÖK Zoltán CSUTAK Vilmosnak
Segesvár, 1934. szeptember 10.³¹

Kedves Igazgató úr!

A Brassóban megadott címre NAGY János református paphoz mentem, Erősdre. Első próbaút lévén, drukoltam a sikerért, vajon megértő, lelkes emberre találok, aki megérti a célokat, és elég áldozatos lelkű kultúrnapiszámos? Köszönöm az első útmutatásod, igazán olyan emberre találtam, mint akit kerestem. Természetesen még az új célra irányítás és eredményes munka közt van még egy kis távolság, de bízom benne, hogy menni fog. Az új és nagy cél apostolkodó útján az első lépés már eredménnyel biztat, ha minden vidéken találók egy ilyen munkatársra, az eredményről biztos vagyok.

Most pedig engedd meg, hogy ami már egy pár éve fő bennem, és tavaly a szentgyörgyi látogatásom alkalmával már nagyjából kiforrott, a tervet és elgondolásaimat közöljem Veled, akit elsősorban érdekel, hisz a Nemzeti Múzeumról van szó benne.

A Brassó–Háromszéki-medence fiatal tavi üledékei (dáciai v. levantei elnevezés alatt ismerik a geológusok) roppant gazdag és egészen sajátlagos, unikum faunát zárnak magukba. Az eddig már szépen tanulmányozott csigák és kagylók gyűjteményanyaga Bécsben, Budapesten, Kolozsvárt és különösen Bukarestben a földtani múzeumokban tíz- és százezerszámra van összehalmozva, rendszerezve és részben ki is állítva. Csupán a Székely Nemzeti Múzeum nem tud felmutatni ebből a saját alapzatát is képező rétegeknek ismertető kövületeiből még egy mutatót sem, egyes-egyedül az én tavalyi küldeményem törte meg a jeget, de az annyira szegényes és egyoldalú, hogy amikor át-

adtam, egy kissé rösteltem is magam. Rösteltem kétszeresen a dolgot. Először azt, hogy én mint székely a saját népem múzeumát nem ismerem, és nem tudtam már eddig is, hogy mit kéne csinálni. Másodszor rösteltem magam az egész geológusi kar nevében is, hogy egyik sem gondolt a székelységre. Ugyanakkor azonban láttam, hogy a Múzeum ma nem rendelkezik olyan alapok fölött, amiből egy nagy és rendszeres gyűjtőmunka gyors eredményt biztosító elég tetemes kiadása- it fedezni tudná, hisz természettudományi szakosztálya még meg sem alakult. Így született meg bennem a terv, amit most szeretnék vázolni előtted. A tervem az volna, hogy a Székely Nemzeti Múzeum egy kis termében, ahol pl. a jelenlegi geológiai szekrények is vannak, egy gondosan és a legmodernebb tudományosság követelményeinek mindenben megfelelő óriás gyűjteményt hozzuk össze a Háromszék–Baróti székely medence gazdag geológiai anyagából, főképp a dáciai–levantei kövület- és kőzetanyagból. Tehát nem azt akarom, hogy éppen képviselve legyen, hanem úgy a kolozsvári, mint a bukaresti 100 000 példányos nagy gyűjteményeket is lepipáljuk, és ha egy külföldi érdeklődik, és tanulmányozni akarja a székelyföldi világhírű levantei faunát, ne menjen sem Bukarestbe, sem Kolozsvárra, hanem jöjjön a forráshoz hozzánk. Nem 100 000, hanem millió példányt gazdagon ontó és rendszeres gyűjteményt szeretnék látni abban a szobában. Ne ijedj meg a nagy számtól, hisz a szobába az egész be fog férni, hisz pl. a kis Hydrobia csigákból 100 000 elfér egy skatulyában.

A tavaly és az idén csupán kísérleti gyűjtőutakat tettem, és mérlegeltem a lehetőségeket. Most már elég jól kialakultak a terveim, és látom a munkatársak egész seregét, akiket meg fogok tudni nyerni a munkának. De ehhez elsősorban neked, mint a Múzeum igazgatójának kell hozzájárulást adnod, és ha ez meglesz, amiről biztos vagyok, akkor kérem a segítségedet. A munka nem egy hónap, sőt nem is egy esztendő, hanem esztendők következetes és jól szervezett fáradságával fogja meghozhatni a tervben vázolt eredményt, ahol az erkölcsi és anyagi buzdítás és alapvetés munkája lesz a te kezeden, a tudományos vezetés és beszerzés az enyémben, míg a siker a munkatársak segítő erejében.

A tervem a következő. Én mint az egésznek a szervezője, faluról falura járok, és eszközlöm az anyag szakszerű begyűjtését. A tanári fizetésem természetesen határokat szab, és így az útiköltséget tudom a zsebemből fedezni, de az ellátást az illető falu papjától vagy tanítójától kapnám, akit egyúttal munkatársnak is szemelnék ki, amint az Erősdön igen szerencsésen történt. Itten kérem a segítségedet, hogy a különböző falvakon az elszállásoló gazdát és munkatársat jelezzétek nekem, és a Múzeumtól is kapjon felvilágosítást az illető. Úgy mint

NAGY János Erősdön, kivinném a kövületlelőhelyre, és egy pár napig együtt dolgozva betanítanám a szakszerű gyűjtés minkéntjére. Az együtt gyűjtött anyagot természetesen én veszem magamhoz, és itthon kimosom és feldolgozom tudományos rendszerességgel. A benevelt munkatárs azután a további gyűjtése (állandó munkát értek alatta) eredményét itt egyenesen a múzeumnak küldi el, ahol a ládikókat és zsákocskákat úgy, ahogy jönnek, felbontatlanul, valahová száraz helyre beraktározhatók, csupán a küldő megjelölésével. Amit így aztán a munkatársak az egész nyári szezon alatt beküldtek, és ti elraktározhatók, én érintetlenül megtalálom, amikor leutazom Szentgyörgyre, ahol a múzeum vendégeként hozzákezek a kipakolás, elosztás és meghatározás munkájához. Ennél a munkánál lesz szükségem a most Brassóban általad bemutatott fiatal kollégára³², mint munkatársra. Mert őt kell benevelnem először is a sepsiszentgyörgyi meg az illyefalvi anyag begyűjtésére, továbbá pedig az óriási anyag kiiszapolása, preparálása és szétosztása elvégzésére, és a mintagyűjtemény megszervezése után a meghatározások egy jó részét is könnyen el fogja sajátítani. Csakis így tudok belőle geológust nevelni úgy, mint Brassóban már kifejezted ezirányú óhajodat. Tájékoztatóként közlöm a faluk neveit, ahová el kell mennem és munkatársat kapnom: Sepsiszentgyörgy, Illyefalva (v. [Al-]Doboly), [Sepsi-]Szentkirály, Angyalos a fiatal kolléga gyűjtőterülete lesz. Ezenkívül: Erősd (NAGY János), Arapaták, Hidvég, Nyáraspaták, Középjajta (Zalánpaták), Miklósvár, Köpec, Barót, Bodos, Szárazajta, Kisbacon, Bardoc, Vargyas, Felsőrákos, Ürmös, Apáca, [Szász-]Magyarós és Alsórákos.

A munka jó előkészítésére egy év áll rendelkezésre, kb. 10 hónap. A jövő nyár júniusának végén vagy július közepén indulnék jól felszerelve az apostolok útján Alsórákosra, onnan Felsőrákos, Vargyas, Bacon, Barót, le az Olt mentén,³³ amíg aztán a nyár végére leérnék Szentgyörgyre.

A múzeum részéről anyagiakban skatulyákra, zsákocskákra és különböző fém- meg üvegtubusokra egész légiójára volna szükségem, amit a munkatársaknál hagyhatnék az anyag begyűjtésére és expedálására. Szivaros, dohány-, kalap-, cipő- és hasonló skatulyák összegyűjthetők a városból is szép számmal kiadás nélkül; a patikákból szintén be kell gyűjteni az üres üvegmeg fém-tubusokat, ami számszámra gyűl össze a különböző pasztillák darabonkénti eladása révén, ez sem kerül pénzbe, remélem. Csupán egy párezer apró tubus az, ami pénzbe fog kerülni. No és azután a gyűjteményszekrények megépítése kíván még egy kis anyagi áldozatot a múzeumtól (1. ábra).

2 db. ilyenforma szekrény elég lesz az anyag befogadására és elrendezésére. Felül üveg alatt a mintagyűjtemény, alul faluk és lelőhelyek szerint csoporto-

sított és szétválasztott anyag, elosztva és meghatározva. A felső padkán és az oldalfiókban nagyobb kézi példányok, „feliratok”, térképek, magyarázatok. Két ilyen szekrény gondolom éppen elférne annak a szobának a közepén, ahol a geológiai és botanikai gyűjteményt láttam. Az elosztatlan nyersanyagot másutt tartanók, ide csak a meghatározott és elosztott, feldolgozott anyag kerülne. Bodoson ismerem a református papot, szintén érdeklődő, nagyszerű fiú. Ha másutt is kapnék ezekhez hasonlót, akkor biztos a siker.

Ezek volnának a terveim. Egyre azonban kérek igen szépen, a nagydobot és a nagyhangú beígéréseket nem szeretem, amíg a munka eredményeit nem demonstrálhatom kézzelfoghatóan, addig nem szeretném, ha a nevem akármiféleképpen is nyilvánosan szerepelne. A mozgalom vezetője a Múzeum reprezentánsa, az igazgató, mint ahogy ténylegesen is azzá kell lenned, és csak a külső és a szakmunkát láthatom el.

A terveimet előterjesztem, amiből egy részt már végre is hajtottam jó sikerrel, az anyagot a tél folyamán rendezem és feldolgozom. Most már rajtad a sor, hogy átvedd azt, ami átvehető és hasznosítsd a múzeum részére. Válaszodat várom.

Tiszteletteljes üdvözléssel és igaz szeretettel
TÖRÖK Zoltán s. k.

5.
CSUTAK Vilmos TÖRÖK Zoltánnak
Sepsiszentgyörgy, 1934. szept. 14.

Kedves Zoltán barátom!

Nagy örömmel vettem és olvastam folyó hó 10-én kelt szíves leveledet. Egész elgondolódásod, mindenik tervedet helyeslem, elfogadom, és magamévá teszem, s rajta leszek, hogy mind szellemi, mind anyagi vonatkozásban minden rendelkezésemre álló úton alátámasszam.

Természetesen a részleteket illetően ezután is Tőled kérem és várom esetről esetre a spiritust. Megnyerem elgondolódásodnak és biztosítom a számodra a SZABÓ József ifjú kollégám munkaerjét, s ezután mindazokét az erdélyi geológus barátainkét is, akik nekem is és múzeumunknak is jó barátai, mint pl. az öreg SZÁDECZKY Gyula, BALOGH Ernő, TULOGDY János³⁴ és BÁNYAI János.

Elsősorban most éppen arra kérek, szíveskedj kiegészíteni e rendkívül nagybecsű leveledet azzal, hogyan, miképpen gondold mindezeknek a jó barátainknak a bekapcsolását és foglalkoztatását minél kevesebb költséggel, de minél több eredménnyel, közös székely múzeumunk javára.

Ami a küldött szekrényrajzodat illeti, ha a jó Isten megsegít, a télen megcsináltatom, és aztán várom

csendes szívvel és türelemmel, amíg a ti buzgóságotok és szaktudományotok azt meg fogja tölteni.

Egyelőre ezt kívánom válaszolni kedves és nagy örömet szerzett leveledre, és igaz barátsággal, szeretettel öllelek

6.

TÖRÖK Zoltán CSUTAK Vilmosnak³⁵
Segesvár, 1934. október 18.

Kedves Igazgató úr!

Szept. 14-től keltezett válaszodat vettem, sőt azóta már a KÖNCZEI levelét és első küldeményét is megkaptam. Igen örvendek, hogy a várt megértéssel találkozottam. A szekrény tervrajzában még annyi hozzátoldani valóm volna, hogy a KÖNCZEI által proponált ajtók helyett a fiókoszlopok lezárásához fölszaladó és lehúzható redőnyzárt (faredőnyt) alkalmazzatok, mert a természetesen kétfelé nyíló ajtók sok helyet kérnek, ami pedig nem túlságosan bőven van.

A részleteket illető terveimet november hó folyamán fogom kifejteni, amikor a munkám nem lesz mindentől a nyakamon. A tél folyamán szeretném belevlelni a munkatársakat, hogy mire megjön a nyár, már a pontos munkaterv és időbeosztás kialakuljon. Erre fogok majd kérni egy névsort a levelemben közölt helységek számbajöhető és útmutatásokat adni tudó embereiről, akikkel felvehetném a levélbeli kapcsolatot, és ki tudnám tapogatni a segítségükkel a munkatársakat.

Addigra össze fogom állítani az általad felsorolt barátaink bekapcsolási és munkalehetőségeit.

A fiatal SZABÓ kollégát ez évben jobb, ha nem terheljük túl, hanem készüljön gőzerővel a képesítőre, ami sajnos máris április 1-jére toledott ki, amint hallom. A megszerzett képesítő után aztán annál nagyobb erővel lendülhet bele a mi munkánkba.

A tél folyamán a nyári gyűjtésem feldolgozott anyagát le fogom küldeni a mintagyűjtemény bevezetése gyanánt, és az alsórákosi otlevő anyag kiegészítéseként.

Sok szeretettel üdvözöl

TÖRÖK Zoltán s. k.

1935

7.

FADGYAS Anna TÖRÖK Zoltánnak³⁶
Sepsiszentgyörgy, 1935. május 27.

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Hivatkozással a múlt év szeptember 10-én, továbbá október 18-án kelt nagybecsű levelére és levelezőlapjára, igazgató úr megbízásából tisztelettel kérem, szíveskedjék értesíteni, hogy a nyárra tervezett programja jelenleg hogy áll, mik a tervei, és most már el-

küldjük-e a fenti levélben jelzett falvakban található segítőtársakról való névsort, vagy talán már úgy tetszik gondolni, hogy késő?

Erre s általában esetleges teendőinkre nézve kérem a mielőbbi szíves válaszát, hogy annak alapján járassunk el mi is.

Szívélyes üdvözlettel

FADGYAS

8.

FADGYAS Anna TÖRÖK Zoltánnak
Sepsiszentgyörgy, 1935. június 7.

Mélyen tisztelt tanár úr

Hivatkozással az Igazgató úrral Bukarestben történt megbeszélésükre, tisztelettel küldöm az alábbi névsort:

1. Árapatakon: DÁVID Gyula református lelkész
2. Hídvégen: LŐRINCZI Árpád református lelkész és TÓTH István intéző
3. Nyáraspatakon: Ugyanezek
4. Közéapajtán: Dr. POLONKAI Tivadar református lelkész
5. Miklósváron: SEETHAL Ferenc nagybirtokos, aki Miklósváron lakik és NAGYOBBA Péter református lelkész, aki Bölönben lakik.
6. Köpecen: KOLUMBÁN Ellák református lelkész
7. Baróton: Dr. FÁBIÁN László ügyvéd
8. Szárazajtán: KOLUMBÁN Géza református lelkész
9. Kisbaconban: TOMPA Zsigmond református lelkész
10. Bardocon: GÁSPÁR Samu református lelkész
11. Felsőrákoson: BENEDEK Antal borvízkezelő
12. Olaszteleken: SEBESTYÉN Sándor református lelkész és BIRÓ István nyugalmazott kollégiumi tanár
13. Magyaróson: TORÓ Ákos református lelkész
14. Alsórákoson: SZOTYORI Lajos református esperes

Kiváló tisztelettel

9.

CSUTAK Vilmos TÖRÖK Zoltánnak
Sepsiszentgyörgy, 1935. december 31.

Kedves Zoltán barátom!

Nem akarok elbúcsúzni addig az 1935. esztendődtől, amíg hálásan meg nem köszönöm, hogy részt vettél a nyári hargitai kirándulásunkon, s azonkívül is dolgoztál, ahogy KÖNTZEI Gerő barátunktól tudom, a mi közös székhely múzeumunk érdekében.

Szívemből kérem a jó Istent, hogy az új esztendőben is tartsa meg a jó egészségégedet és munkakedvedet, s adjon nekiünk újabb lehetőségeket és alkalmat, hogy ismét találkozassunk közös céljaink szolgálatában.

Boldog új évet kívánok, és igaz barátsággal öllelek

1936

10.

TÖRÖK Zoltán CSUTAK Vilmosnak
Sepsiszentgyörgy, 1936. január 15.

Kedves Vilmos bátyám!

Kedves újévi megemlékezésedet jan. 2-án kaptam meg, amikor a feleségemet szállítottam a kórházba súlyos betegen. Ez volt az a körülmény, ami meggátolt abban is, hogy megelőzzelek, hisz már rég mind akartam írni és részletesen referálni sok mindenről. Most, hogy végre a szövegművek nehézségein (orbánc) is túl vagyunk, és így a feleségem valószínűleg a javulás útján van, első gondolatom az én nagy adósságom volt, és most igyekszem pótolni mulasztásomat. A hargitai kirándulásért inkább az én részemről volna illendő az igen nagy köszönet, míg a múzeumért még igazán semmit se tettem, ami ilyen meleg és figyelmes köszönetet érdemelne. Rád vall, hogy a jó szándékot is ilyen bőkezűen jutalmazod. Az újesztendei jókívánságokat én csak most tudom viszonzni, Isten áldását kérve úgy rád, mint az általad vezetett intézményekre, hogy az új esztendőben ne csak egészségben és békében éljenek, hanem fejlődjenek is, úgy, ahogy azt fáradhatatlan energiával munkálad.

Az ősszel is mind készültem, hogy leszaladok négy napra Szentgyörgyre, SZABÓ Jóskát bevezetni a kizsákmányolandó területbe, és beindítani a paleontológiai kutatómunkába. Sajnos, a körülmények keresztülhúzták minden számításomat. Különösen a pénzügyi előirányzásaim dőltek dugába, amit a betegségek aztán teljesen összekuszáltak.

Barótot és környékét elég szépen begyűjtöttem, de a munka lassan halad. Baróton Dr. ZATHURECZKY látott szívesen, és VALICS János segített a munkában igen kedvesen, nem számítva a tanítványaim segítségét.

A szortírozó munkát lassan megcsinálom, és összeállítok egy mintagyűjteményt a legfontosabb alakokból és becsületesen determinálva. Az állandó friss anyag utánpótlást és gyűjtést a legnehezebb beszervezni, ez még sok munkába és fejtörésbe kerül, s akkor is nehezen lesz megoldható. Talán a Jóska barátunk révén és együttes munkával sikerülni fog, hozzáadva a legfontosabbat, a te segítségedet.

Nyárára programot nem csináltam, mert itt is a pénzügyi tényezők fognak dönteni, s hogy azok hogy fognak alakulni most a betegség után, egyelőre még nem tudom. Mindenesetre egy részét a kijelölt programnak el fogom végezni. Majd meglátjuk. Ha lassan is dolgozom, de afelől nyugodt lehetsz, hogyha Isten éltet, a megrendelt munkát be is fogom fejezni. Korlátlan anyagi eszközök és bő felszerelés mellett is eltartana a

munka egy pár évet, így bizony tíz is lehet belőle, amíg az első levelemben vázolt kereteket be is tölthessük anyaggal (feldolgozott és determinált anyaggal).

Még egyszer köszönet a kedves megemlékezésért.

Igaz szeretettel üdvözöl

TÖRÖK Zoltán

SZABÓ Jóskát üdvözlöm

11.

TÖRÖK Zoltán a Székely Nemzeti Múzeum
Igazgató-választmányának

Segesvár, 1936. szeptember 7-én³⁷

A Székely Nemzeti Múzeum Tekintetes Igazgató-választmányához, Sepsiszentgyörgy

A vezetésük alatt álló Székely Nemzeti Múzeum további fejlődését és annak felvirágzását szolgáló munkakör feladatainak újabb irányát, a Tekintetes Igazgató-választmány, amint azt a múlt években rendezett természettudományi kutató- és gyűjtőexpedíciók szervezése bizonyítja, világosan és bölcsen felismerte és megszabta. Ez a modern időknek követelményeként jelentkező természettudományi irányzat új munkaköröket hoz be a múzeum életébe, amellyel kapcsolatosan egy javaslatlalt és egy azt kifejtő előterjesztéssel járulok a Tekintetes Igazgató-választmány elé.

Csak pár éve volt alkalmam megismerni és kapcsolatokat teremteni a Múzeummal, az EME vándorgyűlése alkamából. CSUTAK igazgató úrral a tárgyalásokat a brassói vándorgyűléskor kezdtem meg. Az így felvett és lassan kimélyülő kapcsolatknak alapját egy javaslatom képezte, aminek fontosságát és különösen a Múzeum tekintélyének növelését és továbbfejlődésének biztosítását leghathatósabban szolgáló eszközt főlismerve kijelöltük és munkába vettük az új feladatot: *a Háromszéki- és Baróti-medencék igen gazdag és világhírű paleontológiai és geológiai anyagának begyűjtése, feldolgozása és annak a múzeumba való és fontosságát kiemelő kiállítása*. Ezt az igen szép és nagy munkát mint szakember vállaltam, és CSUTAK Vilmos, KÖNTZEI dr.-ral egyetemben, akit a természettudományi kérdések megvitatásában mint tanácsadóját mindig bevont a személyes és levélbeli tárgyalások folyamán, megvitattuk, és a munkatervet kidolgoztuk. A Tekintetes Választmány elnégzését kérem, ha terjengősen adom elő az előzményeket. Az a körülmény, hogy én állami alkalmazásban vagyok, óvatosságra intett, és így CSUTAK igazgató úrtól teljes titoktartást kértem. Szeretett elnökünk, dr. TÖRÖK Andor által az idei kásoni kutatóutunk alkamából történt kegyeletes meg-

emlékezése során említette, hogy a CSUTAK igazgató úr hagyatékát áttanulmányozva a múzeumra vonatkozóan igen gazdag és sokoldalú munkálkodást, kezdeményezést sikerült rekonstruálnia. Lehet, hogy az én titoktartást kérő tárgyalási feltételem azt eredményezte, hogy a hagyatékából az általam jelzett kezdeményező munka és annak előkészítő munkálatai nem bontakoztak ki fontosságuknak megfelelően és abban a mértékben, amilyen fontosságot CSUTAK Vilmos tulajdonított neki. Ez az a körülmény, ami arra késztet, hogy részletesen feltárjam felejtetetlen barátunk ezirányú hagyatékát, amit most mint kegyeletes kötelességet, megsokszorozott erővel kell végrehajtani, hogy kiváló személyiségének megfelelően monumentális emléket állítsunk a megkezdett munka folytatásával és befejezésével.

Már CSUTAK igazgató úr belátta, hogy annak a geológiai és paleontológiai anyagnak, amelyik különlegesen háromszéki, tehát annak a földnek a világhírű terméke, amelyre épült az egész múzeum, a gyűjteményből hiányozni nem volna szabad, mert az szegény ránk nézve, tehát presztízskérdése a múzeumnak. A híres szentgyörgyi, illyefalvi, árapataki meg vargyasi (hogy csak a legfontosabbakat említsem) kővületanyagot ha valaki tanulmányozni akarja, hiába megy be a Székely Nemzeti Múzeumba, mert ott majdnem semmit sem talál, hanem vagy Bukarestbe, vagy Kolozsvárra, vagy Pestre, vagy Bécsbe kell mennie, ahol mindenütt klasszikus anyagot gyűjtöttek össze a geológusok.

Ha még hozzávesszük, hogy ennek a paleontológiai világritkaságnak a feldolgozásával párhuzamosan a szén, borvíz, kő és egyéb kincsek muzeális feltárása szintén végrehajtható, s amiből jelenleg a semmiel egyenlő értékű anyag fölött rendelkeznek, akkor azt hiszem, bárki beláthatja ennek a munkának a fontosságát és hasznosságát.

Részemről az anyagba bedolgoztam magam, hisz már évek óta, amennyire szerény anyagi eszközeim megengedték, a különböző kővületelhelyeket fölkerestem, és már eddig is kimosott és begyűjtött anyag áll több ezer példányban a múzeum rendelkezésére. A múzeumtól még ezideig az erkölcsi támogatáson kívül egyebet nem kértem, mivel csak a munkák elvégzéséről volt szó. CSUTAK igazgató először a néprajzi múzeum egy részét akarta elhelyezni úgy, hogy az így megürült helyre telepíthesse a geológiai részt egy általam javasolt rajzú és méretű kiállítási szekrénybe, amelynek megcsináltatását többször megígérte. Sajnos a begért szekrény nem készült el, s így az eddig begyűjtött anyag is csak ládába rakva hever a múzeumban vagy nálam.

Miután a kezdet nehézségein túljutottam, és már anyaghalmozásról panaszkodhatom, azzal a kérés-

sel fordulok a Tekintetes Választmányhoz, hogy a felejtetetlen emlékü CSUTAK Vilmos által elejtett fonalat kegyeletesen fölvenni szíveskedjék és nekem módot nyújtson arra, hogy a gyűjtött munkát folytatni és befejezni képes legyek. Ehhez a bevezető munkálatok szerény keretein túl már anyagi támogatást is igénylek, mert úgy a saját szerény anyagi körülményeim, csupán a kis tanári fizetés, valamint az EME által nyújtott 1000 lejes kutatási segély, amit ebben az évben kaptam, és szintén a székely múzeum céljai szolgálatára költöttem el, már elegendő alapot nem szolgáltatnak. Kétirányú támogatását kérem a Tekintetes Választmánytól:

1. Megfelelő szekrények vagy ládák, skatulyák és tubusok beszerzése, amik lehetővé teszik az anyag feldolgozását és elraktározását mindaddig, amíg a megfelelő kiállítási szekrények megépítése lehetőségé válnék.

2. A gyűjtés és a feldolgozás megkönnyítésére évenként folyósítandó pénzbeli segély, aminek egyik része a nyári gyűjtések készkiadásainak a fedezésére, míg a másik része a téli időszakban eső feldolgozás, úti és egyéb készkiadások megtérítésére szolgálnának. Magáért a munkáért külön díjazást nem számítok fel, éppúgy a gyűjtésnél napidíjat nem igénylek, csupán a készkiadásaim megtérítését, ami annál is könnyebb, mert félárú vasúti kedvezményem van.

Mindezen költségek fedezésére elegendő lenne, ha a Tekintetes Választmány évi 4-5000 lejnyi alapot találna. Nem egy összegben, hanem részletekben kellene utalványozni, szükség szerint, csupán a nyári gyűjtés kiadásainak fedezésére kellene egy összegű nagyobb utalványozás kb. 2000 lej.

Ha már elegendő feldolgozott anyag fog rendelkezésünkre állni, azokból szakszerűen összeállított sorozatokat bel- és külföldi gyűjteményeknek cserébe küldve gyűjteményünket olyan mértékben gazdagíthatjuk, hogy értéke megsokszorozódik, sőt még pénzbeli ellenszolgáltatást is remélhetünk.

Amilyen szerepe volt a Székely Nemzeti Múzeum hírnevének megalapozásában az erősi archeológiai anyag feltárásának és feldolgozásának meg kiállításának, ennek a kiküzdött hírnévnek újabb, az eddigit nemcsak fenntartó, hanem fölülmúló ragyogást adna a fent kifejtett geológiai és paleontológiai kincseink muzeális feltárása.

Abban a reményben, hogy a Tekintetes Igazgató-választmány a felajánlott munkatervet a múzeum felvirágzása és a CSUTAK igazgató úr emlékének és hagyatékának kegyeletes ápolására elfogadni és támogatni méltóztatik, maradok a Tekintetes Választmány mindenkor kész híve.

Tiszteletteljes üdvözléssel
TÖRÖK Zoltán tanár

12.

KERESZTES Károly és FELSZEGHI István,
a Székely Nemzeti Múzeum Igazgató-választmány
nevében³⁸

Sepsiszentgyörgy, 1936. nov. 25-én

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Hivatkozással a folyó év szeptember 7-én kelt szíves levelére, tisztelettel értesítjük, hogy az abban foglaltakat a legutóbbi ügyvezető-tanácsi gyűlésünk elé terjesztettük. A gyűlés Tanár úrnak múzeumunk további fejlesztésére s különösen a háromszéki geológiai és paleontológiai anyag összegyűjtésére, feldolgozására és megfelelő módon való kiállítására vonatkozó nagybecsű ajánlatait nagy örömmel és hálás köszönettel fogadta el. Múzeumunk vezetősége ezután is a legnagyobb készséggel áll Tanár úr támogatására nemcsak erkölcsileg, hanem a lehetőség szerint anyagilag is. A múzeum vállalja a anyaggyűjtéssel és feldolgozással járó készkiadásokat évi pár ezer lej erejéig. Fix összeget egyelőre nem mertünk megállapítani, mert jelenleg pénzünk nincs, de részletekben erőnköz képest a Tanár úrnak megtérítjük, s a nyári nagyobb kiadás fedezéséről is fogunk gondoskodni. Kérjük azonban, hogy előzetesen minket megkeresni szíveskedjék, hogy közölhessük, hogy a szükséges összeg rendelkezésére áll-e. A kívánt kiállítási szekrényeket is megcsináltatjuk. Jelenleg dr. NAGY Jenő alelnök úr³⁹ Csíkbán próbál készíttetni ilyenforma szekrényt dr. KÖNTZEI Gerő bogarai és lepkéi részére, mert ő már nagyon régen sürgeti ezt. Ha ez elkészül, s meglátjuk, hogy mennyibe kerül, akkor Tanár urat értesíteni fogjuk, hogy mikor kerülhet sor a geológiai szekrényekre. Míg a múzeumunk érdekében tett eddigi fáradozását hálás szívvel megköszönjük, kérjük Tanár urat, hogy kívánságait velünk időnként közölni szíveskedjék, hogy önzetlen munkájában támogatására lehessünk.

A Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető-tanácsa nevében

kiváló tisztelettel
ügyvezető alelnök, igazgató-őr

*

[Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető-tanácsa 1936. novemberi vonatkozó határozatának mellékelt előterjesztése az 1936. évi, novemberi igazgató-választmányi gyűlésen:]⁴⁰

Tisztelettel jelentem, hogy TÖRÖK Zoltán segesvári tanár, a nyári kutató tudós társaság egyik geológus tagja a múzeum továbbfejlesztése érdekében, s különösen a háromszéki geológiai és paleontológiai anyag összegyűjtésére, feldolgozására és megfelelő módon való kiállítására ajánlatot tett, mert szerinte ennek a híres kövületanyagnak múzeumából hiányozni

nem lehet. A munkát ingyen vállalta, de az anyaggyűjtéssel és a feldolgozással járó készkiadásainak évi pár ezer lej összegig megtérítését, valamint megfelelő kiállítási szekrények beszerzését kérte.

Azt is felajánlotta, hogy a már összegyűjtött anyagnak elrendezésére és kipreparálására félárú úti-költségének megtérítése ellenében hajlandó a tavasz folyamán hetenként szombat reggeltől hétfő estéig Szentgyörgyre jönni, a munkát beindítani és elvégezni, mert szerinte amilyen szerepe volt a múzeum hírnevének megalapozásában az erődi anyag feltárásának, éppen ilyen hírt szerezne a múzeumnak a geológiai és paleontológiai kincsek feltárása és kiállítása.

Ügyvezető tanácsunk, foglalkozván TÖRÖK Zoltán beadványával, a felajánlott munkát, mely múzeumunk gyűjteményeiben nagy hiányt pótolna, köszönettel elfogadta, kiállítási szekrények készítését, valamint szerény összegű anyagi támogatást részére kilátásba helyezett.

Tisztelettel kérem ennek jóváhagyó tudomásul vételét.

13.

TÖRÖK Zoltán FELSZEGHI Istvánnak
Segesvár, 1936. december 28.

Mélyen tisztelt Igazgató úr!

Folyó év november 25-én kelt 226. számú átiratát vettem, és csak most jutottam hozzá, hogy részletesen megválaszoljam. Az évharmadzárás munkái, majd pedig a betegségem (szemgyulladás, ami íróképtelenné tett) gátoltak meg abban, hogy idejében válaszolhassak.

Örömmel olvastam, hogy a Múzeum igazgató-választmánya támogatását biztosította munkám részére. Ezzel kapcsolatosan egy pár kérdést szeretnék intézni Igazgató úrhoz.

Amennyiben SZOTYORI esperes úr Alsórákosról beküldte a ládákat a Múzeumba, a nálam levő anyaggal együtt már elég szép anyag áll rendelkezésünkre. Ennek az anyagnak az elrendezése, kipreparálása ügyében szeretném, ha lehetne a tél vagy a tavasz folyamán egy leutazásom Szentgyörgyre, az úti-költség és a készkiadások megtérítése ellenében. Én minden héten szombat reggel 9 órától kedd reggel 8 óráig szabad vagyok, sőt szükség esetén kedd- és szerdával meg is toldhatnám. Ha az iskola vagy a Múzeum egy előadás megtartására meghívna, a mellékelt különlenyomatban megjelölt tárgykörrel, ez még megfelelőbb keretet képezne a beküldött anyag feldolgozására.

Itt kapcsolódik be az iskola természetrajzszakos tanárjának a kérdése. Ez a kérdés végleges megoldást kapott-e? Amennyiben igen, megkérném megér-

deklódni, hogy a paleontológia iránt volna-e benne érdeklődés? Ha érdeklődik, és hajlandó bedolgozni magát ebbe a kutatási ágba, úgy ottlétem alatt már bevezetném a gyűjtés és feldolgozás egy és más fogásaiba. Az volna a legjobb, ha egy állandó munkatársat kapnék, ami a Múzeumnak is tekintélyes megtakarítást jelentene, mert idővel feleslegessé tenné az én időnkénti leutazásaim költségeit, s egyben biztosítaná az állandó anyaggyűjtés és feldolgozás folyamatosságát, s az elhelyezés nehéz problémáját állandóan sürgethetné.

A nyári ottlétem alatt sajnos semmit sem tudtam végezni, a vakáció időszertültsége hazakergetett Segesvárra.

Az átvett tíz pártoló tagsági gyűjtőív közül eddig a mellékelt négy ívet tudtam csak visszaszolgáltatni öt aláírással. Egyet CSEH Zoltán úr elveszített, míg a többi öt ív úgy látszik befagyott, mert sehogysem tudom azokból kivájni, akiknek átadtam. Úgy látszik, az ilyen gyűjtőmunkához túlságosan éilhetetlen vagyok. Az öt ív közül egyet még biztosan megkapok aláírással, de a többi négy azt hiszem végeleg befagyott, ugyan még azokat is megpróbálom, de nem sok a reményem.

Nincs túl nagy önbizalmam ahhoz, hogy még kérjek gyűjtőíveket, hanem inkább egy pár címet adok, ahova kérek küldeni egy-egy körlevelet.

Gróf BETHLEN Bálint, Criş⁴¹ (jud. Târnava-Mare)
Dr. TÓTH Lajos református lelkész (Sighişoara)
RÓNAY Jenő római katolikus esperes (Sighişoara)
SÁNDOR István református igazgató-tanító

Az eddig begyűjtött 500 lejjel mit csináljak, postán küldjem be, vagy várjam meg a még valószínűleg befolyó 200 lejt, és a 700 lejt, majd ha leutazom, személyesen adjam át, vagy pedig postán küldjem?

A nyári ottlétem alkalmával Annuskától felvettem 200 lejt. Mostanig nem küldtem meg ezt, mert az Igazgató úr távolléte folytán nem tudtam jóváhagyását kérni, hogy a vásárolt tubusok és a szállítási költségek készkiadásában számoljam el. Most kérem ezt, és mellékelten csatolom a nyugtát, amelyikkel kérem kicserélni az Annuskánál levőket.

A kiállítási szekrényeket, amelyeket Dr. NAGY Jenő alelnök úr készített Csífkban, is szeretném megnézni alkalmilag, hogy megfelelő-e az én céljaimnak is, vagy esetleg kis módosítást kell rajta megejteni. Mindenesetre igen örülök, hogy már szó lehet a szekrények megcsinálásáról.

Sok minden volna, amit így levélbelileg nehéz elintézni, a szóbeli megtárgyalás közvetlenebb és részrehajlóbb. Ezért megkérném, ha a tél vagy a tavasz folyamán alkalmam lenne lerándulni egy vetítettképes előadás megtartása kapcsán Szentgyörgyre, olyan időben, amikor mindenkit a helyén kapok, akivel tárgyalni vagy beszélni valóm van.

Újra elnézést és bocsánatot kérek a késői válaszáért, de a körülmények és betegségem meggátoltak.

Egyben boldog új esztendőit is kívánok, és még azt, hogy az elmúlt években kiépült kapcsolataink az új évben elmélyüljenek és korosabbá váljanak a Múzeumunk és népünk boldogságára és felvirágzására.

Szíves válaszáat kérve maradok kollegiális üdvözlettel

igaz híve
TÖRÖK Zoltán s. k.

Ui. A bukaresti katonai térképészeti intézetből a Baróti- és Szentgyörgyi-medence megfelelő térképeit a múzeumnak beszerezném, mert nekem is szükségem volna rá, és használat után mint eredeti lapokat úgyis a múzeumnak szolgáltatom be, mint tulajdonosnak. Egyelőre 3-4 lapra volna szükség (darabja 200 lejt), ezek beszerzésére lehetne alapot találni? Rendre aztán beszereznök az egész térképanyagot (1:25 000, 1:100 000 és 1:75 000), az egész székelyföldi térképanyagot, ami feltétlenül szükséges a múzeum prosperálásához.

1937

14.

FELSZEGHI István TÖRÖK Zoltánnak
Sepsiszentgyörgy, 1937. január 27.

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Hivatkozással múlt év december hó 28-án kelt nagybecsű levelére, tisztelettel értesítem, hogy ügyvezető-tanácsunk csak február hó első felében fog gyűlést tartani, s addig szíves türelmét kérem levélben feltett kérdéseinek a megválaszolásására.

Szívélyes üdvözlettel, igaz híve
FELSZEGHI, igazgató-ör

15.

KERESZTES Károly és FELSZEGHI István,
a Székely Nemzeti Múzeum Ügyvezető-tanács nevében TÖRÖK Zoltánnak⁴²
Sepsiszentgyörgy, 1937. április 5.

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Hivatkozással múlt év december hó 28-án küldött becses levélre, tisztelettel értesítjük, hogy ügyvezető tanácsunk március hó 24-én tartott gyűlésén örömmel hozzájárult ahhoz, hogy a jelzett feltételek mellett a tavasz folyamán a már összegyűjtött anyag elrendezése és kipreparálása, valamint egy ismeretterjesztő előadás tartása céljából leutazzék hozzánk.

Ezért tisztelettel kérjük, szívesekedjék értesíteni, hogy mikor jöhetne le, úgyszintén szívesekedjék el-

küldeni előadása szövegét is, mert az előadást *legalább 14 nappal előbb* be kell jelentenünk, és ugyanakkor az előadás szövegét is be kell mutatnunk jóváhagyás végett az illetékes hatóságához. Az előadás napjával május 8-át szemeltük ki. Ha ez nem felelne meg a Tanár úrnak, akkor az előadás megtartását az ősz folyamára halasztjuk.

Mi is nagyon fogunk örvendeni a személyes találkozásnak, mert akkor mindenről bővebben tárgyalhatunk.

Kiváló tisztelettel, a Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető-tanácsa nevében

Dr. KERESZTES Károly, ügyvezető alelnök
FELSZEGHI, igazgató-őr

16.

TÖRÖK Zoltán a Székely Nemzeti Múzeum Igazgatóságának

Segesvár, 1937. április 19.

Mélyentisztelt Igazgató úr!

Folyó év április 5-ről kezelt 72/937 számú levelüket örömmel olvastam. Nagyon kérem szíves bocsánatukat a megkésztet válaszáért, de a költségvetési év lezárása és az új költségvetési év nyitása olyan hajszóló munkát kívánt, hogy influenzásan is mindent végig kellett csinálnom. Így aztán betegségtől el nem fogyasztott erőmet ezek a munkák úgy kimerítetették, hogy semmi egyébbe nem maradt időm (ui. az iskola könyvelője is vagyok).

Remélem, hogy az előadásom kézirata is úgy érkezik meg, hogy el nem kési a 14 napos terminust. Mind arra is vártam, hogy esetleg átírtam az előadásomat, de arról szó sem lehetett ilyen munkahalmozódás mellett. A mellékelt különlenyomatban foglaltakon kívül csupán a vetített képek és azok magyarázatai bővítik ki a meglevő szöveget. Tehát a kép ábrái helyett 30 diaposzítívet viszek magammal. Az előadás gerince azonos lesz a nyomtatott szöveggel, és így nyugodtan betérjeshető. A különlenyomatban a szöveg mellett megjelöltem kb. a diaposzítíveket is. Miután az előadást nem olvasom, természetesen nem lesz szórul-szóra úgy, ahogy a szövegben van, de a gondolatmenet és a sorrend ugyanúgy fog lefolyni.

Május 8-án igen megfelel, mert még a vakációban van. Sajnos, hogy a püspökünk bérmautja miatt nem mehetek hamarabb, mint 7-én. Áldozócsütörtökön lesz itt a püspök, 6-án, ezt a napot még Segesváron kell töltnem, de már másnap mehetek, és ilyenformán 8. 9. és 10. napjait ott tölthetem munkálkodva. A természetrajzos kollégám is szabad lesz vasárnap és hétfőn, s akkor egy kis gyűjtőutat tehetünk, s az anyag feldolgozásához szükséges előkészítő munkálatok titkaiba is be-

vezethetem.

Nagyon várom már az alkalmat, hogy a múzeum vezetőségét megismerhessem, és az eddig csak alkalmilag és írásban felvetett terveket és gondolatokat közvetlen eszmecsere eleven kapcsolataival élővé és hűsból-vérből való valósággá alakíthassuk át.

Hálás köszönetem az Ügyvezető-tanácsnak szíves és megértő meghívásáért. Megtisztelő bizalmára igyekezni fogok rászolgálni.

Az indulásom és érkezésem idejét egy külön lapon még közölni fogom az Igazgató úrral.

Mély tisztelettel üdvözlő

TÖRÖK Zoltán s. k.

1938

18.

TÖRÖK Zoltán a Székely Nemzeti Múzeum Igazgatóságának

Segesvár, 1938. június 17.⁴⁴

Nb. meghívó levelükre válaszolva van szerencsém tudatni, hogy a kutatóúton örömmel veszek részt, és július 5-én érkezem a gyűjtőállomásra, Gyergyószentmiklóásra.

Ezúton is köszönetet mondok szíves meghívásukért.

Kiváló tisztelettel

TÖRÖK Zoltán

17.

TÖRÖK Zoltán a Székely Nemzeti Múzeum Igazgatóságának

Segesvár, 1938. július 1.⁴⁵

Vasárnap, július 3-án érkezem Szentgyörgyre gyűjtés és megbeszélések céljából. Ha SZABÓ József tanár úr ottan van, kérem értesíteni és megkérni, hogy várjon. Vasárnap éjjelt és hétfő éjjelt a múzeum vendégszobájában tölteném, ha rendelkezésemre állhatna. Megérkezésem idejét pontosan nem tudom, mert Barót felől jövök.

Előre is köszönet szívességükért, őszinte hívük
TÖRÖK Zoltán

1949

19.

TÖRÖK Zoltán SZÉKELY Zoltánnak⁴⁵
Kolozsvár, 1949. febr. 9.

Kedves Kolléga!

SZABÉDIVAL folytatott levelezésem és volt hallgatóm, DEÁK Júlia révén próbálkoztam a múzeum pincéjében már 1932 óta⁴⁶ heverő paleontológiai anyagomhoz hozzájutni, hogy azt végre feldolgozhassam.

Az idehozatal a beváltás ideje⁴⁷ előtt és azután is mindig meghiúsult. Most már, hogy úgy a pénzügyi, mint a szállítási viszonyok megjavultak, arra kérek szépen, hogy a pincében levő négy vagy öt láda kövület- és kőzetanyagot megfelelően lezárva és abróncsolva vasútra adni szíveskedj, teherárúként, úgy, hogy a címzett fizeti. A cím legyen:

Laboratorul de Geologie al Universității BOLYAI, Cluj, str. ARANY J. nr. 11.

Amennyiben költségeid származnak ebből, esetleg külön embert kell fogadnod, etc., azt természetesen megtérítem. Ha megfelelő összegek nem állnak rendelkezésedre, úgy egy lapon jelezd a körülbelüli összeget, és azt azonnal küldöm postán. Az a lényeg, hogy végre hozzájussak az anyaghoz, amit az ideai paleontológiai gyakorlat keretében szeretnék a hallgatóimmal feldolgozni. A SZABÉDIVAL kötött vásár szállítási feltételét természetesen vállalom most is, hogy a meghatározott és feldolgozott anyagból a Székely Múzeum részére megfelelő mintakollekciót fogok összeállítani és elküldeni.

Szíves válaszodat és a ládák expedálását igen türelmetlenül várom. Kollegiális szeretettel üdvözöl

TÖRÖK Zoltán s. k.,

a BOLYAI egyetemen a geológia és paleontológia tanára

P. H.⁴⁸

20.

SZÉKELY Zoltán TÖRÖK Zoltánnak⁴⁹
Sepsiszentgyörgy, 1949. február 23.

Mélyen tisztelt Professzor úr!

Hivatkozással folyó évi február hó 9-én kelt levelére, tisztelettel értesítjük, hogy a kérdéses ládákból hosszú keresés után sikerült kettőt előkerítenünk. Ez két kisebb láda, cirka 10-15 kg súlyúak lehetnek. A másik három darabot még nem tudtuk megkapni, de hiszem, hogy majd egy nagyobb rendezés folytán ezeket is meg fogjuk kapni. Őszintén szólva most nagyon alaposan utánanéztünk, s így felmerül bennünk a kérdés, hogy vajon nem méltóztatik-e tévedni, illetve emlékezni négy vagy öt darabra. Mindenesetre később még utána fogunk nézni, s ha itt vannak, akkor elő kell kerülnenek.

Míthogy Múzeumunk személyzete tulajdonképpen másfél emberből áll, ezért egy kis türelmet kérek a ládák elküldésével, mert hiszen azt magam kell elfintézzem a vasútnál. Természetesen az elküldéssel felmerülő költségek megtérítését majd kérem kell, mert nagyon nehéz anyagi körülményeink miatt nem terhelhetjük meg vele Múzeumunk üres kasszáját. A feladást majd egy levelezőlapon közölni fogom rövidesen.

A kilátásba helyezett mintakollekcióért előre

is köszönetet mondunk, és majd várni fogjuk, míthogy az anyag éppen múzeumunk gyűjtési területéről származik.

Őszinte tisztelettel

SZÉKELY Zoltán s. k.

igazgató-őr

21.

TÖRÖK Zoltán SZÉKELY Zoltánnak⁵⁰
Sepsiszentgyörgy, 1949. december 21.

Kedves Elvtárs!

Felhasználom az alkalmat, hogy újra felvessem az elejtett fonalat, s a Múzeum pincéjében őrzött ládáim sorsa felől érdeklődjem. Azon a két hosszúkás ládán kívül, amik megtaláltattak, és amelyekben főképp a baróti-köpeci és bodoki kövült anyag van bezsúfolva, még két vagy három ládának kell lennie abban, amelyben az alsórákosi anyag van. Az egyikben vagy kettőben ez a könnyebb, kövült anyag, a másik ellenben igen nehéz, mert abban bazaltkő-anyag van, ásványokkal. Annak idején (1932) SZOTYORI református esperes juttatta el ezeket a ládákat Alsórákosról, a szövetségi autóval Szentgyörgyre, és helyezték el a múzeum pincéjében. Amennyire visszaemlékszem, ezek nem voltak hosszúkás alakúak, hanem rendes kis láda alakúak.

Az ide zárt 300 lejt azzal küldöm, hogy a ládák csomagolásának és feladásának munkadíját fedezze, mert magukat a ládákat kérem úgy feladni, hogy címzett fizeti a szállítási díjat. A pénz elszámolási nyugtáját vagy bonját kérem nekem megküldeni vagy postán, vagy pedig egy visszatérő hallgatóval.

A ládák címzése legyen: Laboratorul de geologie al Universității „BOLYAI” – BOLYAI Tudományegyetem Geológiai laboratóriuma, Cluj, str. ARANY J. No. 11. Conținut: fosile – Tartalma: kövületek (v. kőzetminták) (probe de roci) (bazalt și fosile)

A vasúti kezelőszemélyzetnek meg kell magyarázni, hogy tudományos célt szolgál, közérdekű, és így lehető legolcsóbban kell taxálni, nem pedig túl taxálni.

Ha csak a baróti-köpeci két láda van meg, azokat kérem feladni, és mihelyt az alsórákosi anyag két vagy három ládája előkerül, azokat akkor kérem expedálni.

Előre is hálásan köszönöm szívességét, úgy a magam, mint a karunk nevében is.

Kellemes karácsonyi ünnepeket és Boldog Újévet kívánok

elvtársi üdvözlettel

TÖRÖK Zoltán s. k.

a geológia tanára és a természetrajzi kar dé-

kánja a BOLYAI Tudományegyetemen

22.

SZÉKELY Zoltán TÖRÖK Zoltánnak³¹

Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy,

1950. jan. 14.

Kedves Professorz úr!

Kérése értelmében jártam el, de sajnos csak a már jelzett két ládát küldhettem el. A pincében levő raktárunkat teljesen elrendeztük, a kérdéses két vagy három láda nem került elő. Az a gyanúm, hogy SZO-TYORJI esperes nem küldte le Szentgyörgyre. Amennyiben valahol előkerül, azonnal küldeni fogom. A felküldött anyagból kérek az intézetünk számára meghatározott példányokat.

A két láda elküldése összesen 266 lejbe került, amelynek igazolására csatoltan küldöm a szállítólevél másolatát, továbbá egy 20 lej értékű autóbusszjegyet, a szállítólevél ára 10 lej volt, amiről nincsen igazoló irat. A 300 lejből fennmaradó⁴⁴ lejt postabélyegben mellékelem.

Boldog Újesztendőt kívánok őszinte tisztelettel
SZÉKELY Zoltán s. k.

igazgató²²

Jegyzet

1. SZÉKYNÉ dr. FUX Vilma: **TÖRÖK Zoltán emlékezete (1893–1963)**. *Földtani Közlöny*, 1964/4, 486–488; MÉSZÁROS, Nicolae: **In memoriam Prof. dr. Zoltán TÖRÖK 1893–1963**. *Studia Univ. BABEȘ-BOLYAI, ser. Geol.-Geogr.*, 1964/2, 111–113; WANEK Ferenc: **BOLYAI Tudományegyetem: a földtanoktatás története**. in: **Kolozsvár 1000 éve**. EME, EMKE, Kolozsvár, 2001, 436–375; KENYERES Ágnes: **TÖRÖK Zoltán**. in: **Magyar életrajzi lexikon**, II, Budapest, 1969, 908; TÖVISSI József: **Török Zoltánra emlékezünk**. *Szabadság*, 1993. április 12.; **TÖRÖK Zoltán Emlékkonferencia, Kolozsvár, 2003. november 22.** (szerk.: WANEK Ferenc és TOMAS Robert), BOLYAI Társaság, 2003 (benne: WANEK Ferenc összeállítása, KECSKEMÉTI Tibor előadásának és PAPUCS András – BOÉR Hunor beszámolójának kivonata, KOVÁCS Piroksa, MAROSI Pálné INCZE Mária és TÖVISSI József írása); stb. Külön köszönjük TÖRÖK Zsolt kedvességét, rendelkezésünkre bocsátott anyagát, adatait.

2. PAPUCS András – BOÉR Hunor: **A Székely Nemzeti Múzeum és TÖRÖK Zoltán kapcsolata 1933–1937 között**. in: **TÖRÖK Zoltán Emlékkonferencia**, BOLYAI Társaság, Kolozsvár, 2003, 2; PAPUCS András – BOÉR Hunor: **A Székely Nemzeti Múzeum és TÖRÖK Zoltán kapcsolata 1949–1950 között**. in: **VI. Bányászati-Kohászati-Földtani Konferencia**, EMT, Petrozsény, 2004, 68–69.

3. CSUTAK Vilmos (1878–1936), a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, a két világháború közötti erdélyi magyar oktatás, tudományosság és közgyűjtésményi élet talán legnagyobb szervezőegységisége. Adatait és a levelekben felbukkanó legtöbb személyiség részletesebb adatait l. **Magyar múzeumi arcképcsarnok** (szerk. BODÓ Sándor és VIGA Gyula), PULSZKY Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest, 2002, illetve **Magyar Tudóslexikon A-tól Zs-ig** (főszerk. NAGY Ferenc), Better–MTESZ–OMIKK, Budapest, 1997.

4. Az 1933-as EME-vándorgyűléssel több dolgozat is foglalkozott (EGYED Ákos: **CSUTAK Vilmos élete és munkássága**. in: CSUTAK Vilmos: **Közösség és művelődés**, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1993, 99;

TÓTH Szabolcs – BOÉR Hunor: **Közművelődési rendezvények a Székely Nemzeti Múzeumban a két világháború között**. in: **Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 125 éves jubileumára I.** (*Acta (Siculica)*, 2001/1), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2002, 179–180), de egyikük sem részletezi a természettudományi szakosztályban bemutatott előadásokat. A sepsiszentgyörgyi helyi sajtó is csak a többi természettudományos előadást említve beszámolójában (**Jegyzetek a vándorgyűlésről**, *Székely Nép*, 1933. szeptember 3., 36. sz.). Egyedül a vándorgyűlés emlékkönyvében jelenik meg az előadás címe, de – ellentétben a szakma nagy öröge, SZÁDECZKY Gyula (1860–1935) és a székelyudvarhelyi geológus, a székelyföldi kutatóutakban fő társszervező BÁNYAI János (1886–1971) ugyanakkor bemutatott dolgozataival – közölni itt sem közlik (l. Kántor Lajos: **Az EME sepsiszentgyörgyi vándorgyűlésének története**. in: **Az EME tizenkettedik vándorgyűlésének emlékkönyve**, Cluj-Kolozsvár, 1934, 9).

5. Mint pl. NYÁRÁDY Erazmus Gyula (1881–1966) jeles botanikus, akit 1922-től a román vezetés alá került kolozsvári egyetemi Botanikai Múzeumba is visszahív annak román vezetője, múzeumi örök, vagy KÖNTZEI Gerő (1875–?) entomológus, a székelyföldi kutatóutak biológusainak szervezője, aki ekkoriban Küküllőváron gazdálkodik. (NYÁRÁDY domborművű Csomád-térképet, templomkivetet készíti a múzeumnak, KÖNTZEI régészeti, művészettörténeti és néprajzi anyagot, régi könyvet gyűjt CSUTAKnak. Vö. pl. KOCS Irén: **Zoológus munkatársak levelezése a Székely Nemzeti Múzeummal**, 1928–1932, *Acta (Siculica)* 2000/2, 2002, 108; WOLF Tamás: **A székelyföldi kutatóutak (1928–1940)**, *Acta (Siculica)* 2000/2, 2002, 42, 54–55, 62.)

6. A Székely Nemzeti Múzeum Fototekáját katalogizáló FÓRIS Pál csak K. SEBESTYÉN Józseffel bekerült alsórákosi felvételekről tud (falulátkép, református kegyzserek), utóbbi viszont LUKINICH munkatársa volt alsórákosi vonatkozásokban is, innen származó emléket is közül a Múzeumból (LUKINICH IMRE: **A Bethlen gróf BETHLEN-család története**. Budapest, 1927). A segesvári katolikus gimnázium évkönyveiről van szó. Érdekességként, segesvári iskolai évkönyvek már az 1850-es évekből is vannak a Székely Nemzeti Múzeum könyvtárában, ti. az alapító VASADY Gyula, egyben a múzeum első szász tudományos kapcsolata épp az itt tanító Carl GOOS (1844–1881). (Vö. BOÉR Hunor – BIRÓ Rózsza: **A Székely Nemzeti Múzeum kezdetei, 1875–1881**, *Acta (Siculica)* 2001/1, 2002, 19.)

7. Ugyancsak bevett eljárás volt, pl. KÖNTZEI Gerő kutatót így, a múzeum erkölcsi támogatásával (l. WOLF Tamás: i. m. 54).

8. Vö. TÖRÖK Zoltán 1936. őszi beadványa [11], amikor az erdségi telep régészeti jelentőségéhez hasonlítja a térség őslénytani jelentőségét. Az ötlet jelentősége abban áll, hogy ugyan nem a puhatestű fauna révén, de ez a terület valóban európai rangú őslénytani leletgyűjtést tartogatott, a pliocén–negyedkori emlősfaunát, melyből a Székely Nemzeti Múzeum valóban egyik legértékesebb gyűjteményét állíthatta később össze a tudós muzeológus KOVÁCS Sándor, elsősorban a bukaresti őslénytanos kollégák, Petre SAMSON és Costin RĂDULESCU segítségével. (Az említett emlősfauna leírásához l. RĂDULESCU, Costin – KOVÁCS, Alexandru: **Contribuții la cunoașterea faunei de mamifere fosile din Bazinul Baraolt (Depresiunea Brașov)**. Lucrările Institutului de Speologie „Emil RACOVITĂ”, V, București, 1966, 233–250, majd több mint húsz, a témára vonatkozó dolgozat.)

9. Az itteni endémikus puhatestű fauna érdembeli tárgyalását l. JEKLIUS, Erich: **Die Molluskenfauna der dazischen Stufe des Beckens von Brașov**. *Mem. Inst. Geol. Rom.*, II, București, 1932, 118; FUCHS Hermann: **A Theodoxus semiplicatus és a Dreissena exigua fajok egyéni vizsgálata**. *Studia Univ. BABEȘ et BOLYAI*, II, ser., III/2, Cluj, 1958, 223–231; FUCHS Hermann: **Pliocénkori puhatestűek egyéni – ontogéniái – vizsgálata**. *Studia Univ. BABEȘ-BOLYAI*, Geol.–Geogr., VII/1, Cluj, 1962, 53–61; LITEANU, E., MIHĂILĂ, N., BANDRABUR, T.: **Contribuții la stratigrafia cuaternarului din bazinul mijlociu al Oltniului (bazinul Baraolt)**. *Stud. cerc. geol., geofiz., geogr.*, 7/3–4, București, 1962, 485–511; ANDREESCU, I.: **Limnocoeniotele quaternaire de la zone de curbură des Carpatelor Orientale (Roumaine)**. *Rev. roum. géol., géophys., géogr., Géol.*, 16/2, București, 1972, 107–119; MARINESCU, Florin: **Asupra unei faune de moluște terestre și limnice de la est de Baraolt (nord de Brașov)**. *D. S. Inst. Geol.*, 61 (1973–1974)/3,

București, 1975, 25–42; GHENEA, C., ANDRESCU, I., BAN-DRABUR, T., CEPALIGA, A., MIHAILĂ I., TRUBIHIN, V.: **Bio- and magnetostratigraphic correlations on the Pliocene and Lower Pleistocene formations of the Dacic Basin and Braşov Depression (East Carpathians)**. *D. S. Inst. Geol. Geofiz.*, 66 (1979)/4, Bucureşti, 1981, 139–156. (Külön köszönjük WANEK Ferenc kedvességét, értékelését, kimerítő irodalomjegyzékét, amelyből itt idéztünk.)

10. Vö. rovarszekrény. KOCS Irén: *Zoológusok levelezése a Székely Nemzeti Múzeummal 2.* (kézirat), stb.

11. Vö. CSUTAK KÖNTZEInek, 1934. szept. 20-án írt levelét: ...TÖRÖK Zoltán felajánlotta geológiai gyűjteményük gyarapítását, főleg az őslénytani részét. Számoljon vele is szervező munkájában KÖNTZEI. TÖRÖK-ben az is tetszik neki, hogy nem önéklámozó típus. KÖNTZEI szerint is támogatni kell TÖRÖK szép programját, írja CSUTAKnak 1934. októberben, és a jövő évi közös kutatóút helyszíne alkalmas is erre. KÖNTZEI jelentése az igazgató-választmánynak 1934. dec. 2-án: TÖRÖK Zoltán rendszeres kutatást kezdett egyénileg kidolgozott terv szerint, s gyűjtésének anyagát a Székely Nemzeti Múzeumban, terve szerint készült szekrényben fogja elhelyezni. (Uo.) Illetve: WOLF Tamás: i. m.

12. WOLF Tamás: i. m., 49.

13. CSUTAK jelentése a kiszállásokról az 1935. december 11-i múzeumi ügyvezető-tanácsi gyűlésen (WOLF Tamás: i. m., 71–72; (17)).

14. CSUTAK KÖNTZEInek, 1935. jún. 18. (KOCS Irén: *Zoológusok... 2.* kézirat.)

15. A nehézségekről FELSZEGHI István (1883–1951) természetrajz-szakos tanár, múzeumi igazgató-őr vall a legszebben, DIÓSZEGHY Lászlónak (1877–1942), a jeles lepkekutatónak írt 1936. nov. 3-i levelében: „anyaigilag igen szűkös viszonyok közt vagyunk, s szegény Vilmos már nem él, hogy örökké biztossan, ha aggódva intetem, hogy ne költsékez, mert nincs pénz. Ilyenkor csak mosolygott, s tudtam, hogy lesz pénz”. (WOLF Tamás: i. m., 52.)

16. WOLF Tamás: i. m., 74.

17. KERESZTES Károly (1891–1945), a Múzeum igazgató-választmányának ügyvezető alelnöke, ügyvéd és politikus, hegedűművész, kitűnő szervező, BARTÓK Béla sepsiszentgyörgyi vendéglátója 1927-ben.

18. Az elképzelés szerint a Múzeum pártolóegyesület-szerű tagságot toborozna, a gyűjtőövekre befizetett támogatás fejében a tagok múzeumi kiadványokat kapnának. A szervezés azonban nehézkés, részben politikai okból, részben mert a CSUTAK halála utáni interregnumban az ideiglenes múzeumi vezetés inkább kívár, legyen rendes igazgatója az intézménynek, oldja meg ő. FELSZEGHI írja, ugyancsak a DIÓSZEGHYnek címzett 1936. nov. 3-i levelében a taggyűjtésről: „mi sem erőszakoljuk, sőt széles körben sem mozgunk, nehogy megtérítést keltsünk.” (KOCS Irén: *Zoológusok... 2.* kézirat) A kiadványok anyagát elsősorban BÁNYAI János biztosítaná, de a kezdeményezés végül elhal – a Kolozsvárról felkért új igazgató, HERPEI János kezdetben csak kolozsvári kiadványokban tud gondolkodni (BOÉR Hunor, in: HERPEI János: **A Székely Nemzeti Múzeum igazgatói jelentései, 1939–1944.** *Acta (Siculica)* 2003/3, 2004, 43).

19. Kivonatossan: a Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető-tanácsának 1937. március hó 24-i gyűlésén FELSZEGHI István igazgató-őr jelenti, hogy TÖRÖK Zoltán segesvári tanár, a nyári kutató tudós társaság egyik geológus tagja a múzeum továbbfejlesztése érdekében s különösen a háromszéki geológiai és paleontológiai anyag összegyűjtésére, feldolgozására és megfelelő módon való kiállítására ajánlatot tett, most szerinte ennek a híres követelanyagnak a múzeumból hiányoznia nem lehet. A munkát ingyen vállalta, de az anyaggyűjtéssel és feldolgozással járó kész kiadásainak – évi pár ezer lej összegig – megtérítését, valamint megfelelő kiállítási szekrények beszerzését kérte. Az is felajánlotta, hogy a már összegyűjtött anyagok elrendezésére és kiparálására félárú útköltésének megtérítése ellenében hajlandó a tavasz folyamán hetenként szombat reggeltől hétfő estig Szentgyörgyre jönni, a munkát beindítani és elvégezni, mert szerinte amilyen szerepe volt a múzeum hírnevének megalapozásában az erdőségi anyag feltárásának, éppen ilyen hírt szerezne a múzeumnak a geológiai és paleontológiai kincsek feltárása és kiállítása. Ügyvezető-tanács foglalkozva a beadvánnyal, a felajánlott munkát, mely

a múzeum gyűjteményében nagy hiányt pótolna, köszönettel elfogadja, kiállítási szekrények készítését, valamint szerény összegű anyagi támogatást részére kiállításba helyez. Felkéri vezetőséget, hogy ezt a határozatot TÖRÖK Zoltánnal közölje. (BOÉR Hunor: **A Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető-tanácsi jegyzőkönyvei, 1937–1940.** *Acta (Siculica)* 2000/2, 2002, 219)

20. A Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető-tanácsának 1937. május 13-i gyűlésén FELSZEGHI István igazgató-őr jelenti, hogy TÖRÖK Zoltán segesvári geológus a folyó hó 8-ára beígért ismeretterjesztő előadását közbejött betegsége miatt kénytelen volt későbbi időpontra halasztani. (TÓTH Szabolcs – BOÉR Hunor: **Közművelődési rendezvények a Székely Nemzeti Múzeumban a két világháború között.** *Acta (Siculica)* 2001/1, 2002, 190)

21. WOLF Tamás: i. m., 55.

22. BOÉR Hunor: **A közlő előszava.** in: HERPEI János: **A Székely Nemzeti Múzeum igazgatói jelentései, 1939–1944.** *Acta (Siculica)* 2003/3, 2004, 37–48.

23. BÁNFFY Miklós (1873–1950), politikus, író, a romániai magyar kisebbség meghatározó személyisége; TAVASZY Sándor (1888–1951), filozófus, református püspök helyettes, korábban az Erdélyi Kárpát-Egyesület elnöke is.

24. VINCZE Gábor: **A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája, 1944–1953 (Kisebbségi adattár, I).** Budapest–Szeged, 1994, 68.

25. Vö. BOÉR Hunor: i. m.; BOÉR Hunor: **A Székely Nemzeti Múzeum vezetőségi jegyzőkönyvei, 1945–1955.** *Acta (Siculica)* 2003/3, 2004, 249, 251, 259; BOÉR Hunor – GAGYI József: **Idéologusok és szakemberek 1959-ben a Magyar Autonóm Tartomány múzeumaiban.** in: **Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években.** Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005, 523, 563; stb.

26. A pénzváltás ideje előtt és után, tehát 1947 körül.

27. Vö. BOÉR Hunor – GAGYI József, uo.

28. Levelezőlap, TÖRÖK Zoltán segesvári lakcímével: Sighişoara (Segesvár) Sánc u. 12.

29. Melléklet: 2 db. meghívó.

30. 1929-ben már bekerült K. SEBESTYÉN József említett öt fotója Alsórákosról (egy falulátkép és négy református egyházi terítő, illetve egy református úrasztali készlet fényképe), de egyéb jelenleg nem ismert a múzeum fototékájában. (Vö. 6. jegyzet.)

31. A levelet CSUTAK annyira fontosnak tekintette, hogy le is gépelte.

32. SZABÓ József (1914–1995), a Székely MIKÓ Kollégium természetrajz tanára és a múzeum természetrajzos öre, aki később a kolozsvári tudománygyemtet tanára, TÖRÖK Zoltán közeli barátja lesz. Vö. CSUTAK Vilmos válaszelevele.

33. Tkp. fel az Olt mentén.

34. BALOGH Ernő (1882–1969), korábban SZÁDECZKY tanársegéde a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen, ekkor természetrajz–földrajz-tanár, az EME természetudományi szakosztályának titkára, később elnöke, 1940-től az egyetem földtani, 1945-től ásványtani tanszékének vezetője; TULOGDY János (1891–1979), ekkor kolozsvári középiskolai földrajztanár, később a BOLYAI Egyetemen a földrajzi tanszék vezetője.

35. Levelezőlap.

36. A megörzött másolaton FADGYAS Anna titkárnő megjegyzése: Nagyságos Dr. TÖRÖK Zoltán tanár úrnak, Segesvár.

37. Hátoldalon: Érkezett 1936. szeptember 29-én (az eredeti beérkezési dátum 19. ceruzával 29-re van javítva).

38. A másolaton: Nagyságos TÖRÖK Zoltán tanár úrnak, Segesvár.

39. NAGY Jenő (1872–1945) ügyvéd, jelentős csíki magánygyűjtő, a Múzeum igazgató-választmányának másik alelnöke.

40. FELSZEGHI István igazgató-őr előterjesztése az 1936. évi, novemberi igazgató-választmányi gyűlésen.

41. Keresd (ma Maros megye).

42. A másolaton: Nagyságos TÖRÖK Zoltán gimnáziumi tanár úrnak,

Segesvár.

43. Levelezőlap.

44. Levelezőlap.

45. FADGYAS Anna Székely Nemzeti Múzeum-beli titkárnő megjegyzése az 1949. eleji levelezés irattartóján: Dr. TÖRÖK Zoltán a pincében levő geológiai anyagának elküldése témában. A levél címzése: Dr. SZÉKELY Zoltán tanár úrnak, Sepsiszentgyörgy, Székely Nemzeti Múzeum.

46. TÖRÖK Zoltán itt rosszul emlékezett, mint a korábbiakból már tudjuk.

47. Az 1947. augusztusi pénztabilizáció.

48. Az egyetemi intézeti pecsét (Universitatea BOLYAI Tudományegyetem, Cluj-Kolozsvár. / Inst. Geologic. Paleontologic. / Föld- és őslénytani Intézet. / RPR [Román Népköztársaság].

49. Dr. TÖRÖK Zoltán egyetemi tanár úrnak, Kolozsvár.

50. FADGYAS Anna megjegyzése az 1949. végi – 1950. eleji levelezés irattartóján: Érkezett 1950. január 13. Dr. TÖRÖK Zoltán egyetemi tanár geológiai anyagának elküldése témában. A levél címzése: Dr. SZÉKELY Zoltán tanár elvtársnak, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatójának, Sepsiszentgyörgy, Székely Nemzeti Múzeum.

51. Hátoldalon: Expediat 1950. január 16. Dr. TÖRÖK Zoltán egyetemi tanár, dékán elvtársnak, Kolozsvár.

52. Melléklet: 2 db. és 44 lej értékű bélyeg.

(A családnevek majuszkulás kiemelését kötet-szerkesztési szempontok indokolták. **Szerk. megj.**)

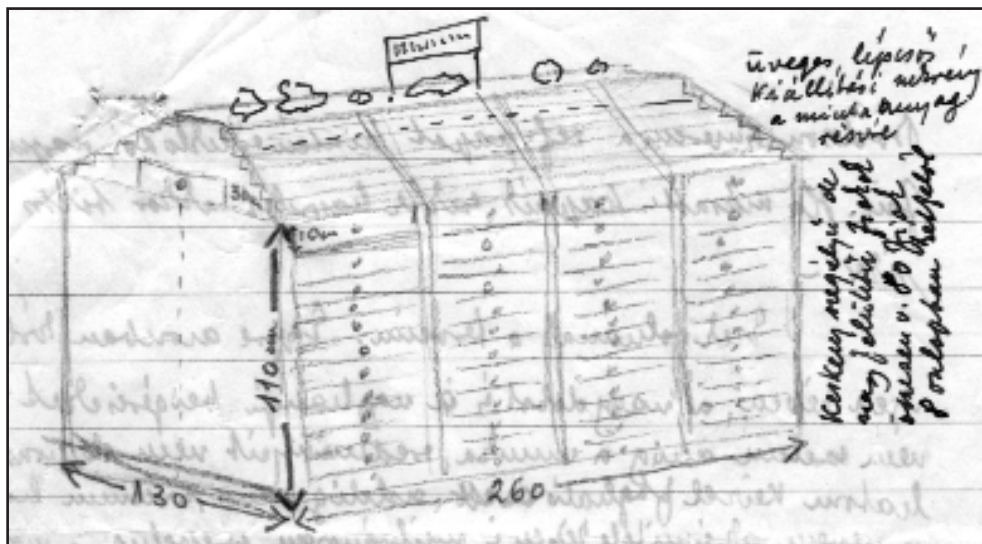
Zoltán TÖRÖK și Muzeul Național Secuiesc (1933–1950) (Rezumat)

Pe timpul celui de-al doilea război mondial, în Muzeul Național Secuiesc din Sf. Gheorghe activitatea din domeniul științelor naturii a fost întreruptă. Programele geologice și paleontologice începute înainte de război au fost și ele suspendate, iar în curând au suferit pierderi inclusiv colecțiile muzeului. Scrisorile publicate, schimbate între valorosul om de știință Zoltán TÖRÖK și Muzeu, se referă la programele amintite și la soarta lor de mai târziu.

Zoltán TÖRÖK and the Székely National Museum (1933–1950) (Abstract)

The Second World War broke temporarily the naturalist work in the Székely National Museum. Also the geological and paleontological projects started before were suspended and also the collection of the Museum suffered great loss. The letters changed in 1933–1950 between the scientist Zoltán TÖRÖK (1893–1963) and the Museum relate about the joint problems, and about the fate of the projects started before the war.

1. ábra A TÖRÖK Zoltán által tervezett őslénytani gyűjtemény- és kiállításszekrény. Jegyzet a rajt mellett jobbról: „Keszkeny meggyű, de nagy felületű fiókok, összesen vagy 80 fiók, 8 oszlopban kétfelől.” Jegyzet a rajz jobb felső sarkában: „Úveges, lépcsős kiállítási szekrény a mintaanyag részére.”

2. ábra Kászoni képeslap. Székelyföld kutatóinak társasága, Kászonfürdőn (dr. BALOGH Ernő felvétele, 1936), ltsz. 465–R. 8883 (0,087x0,138), rajta TÖRÖK Zoltán és fia is (Vö. FÓRIS Pál, **Sepsiszentgyörgyi múzeum Fényképtára. Katalógus**, 1974, 47).

